

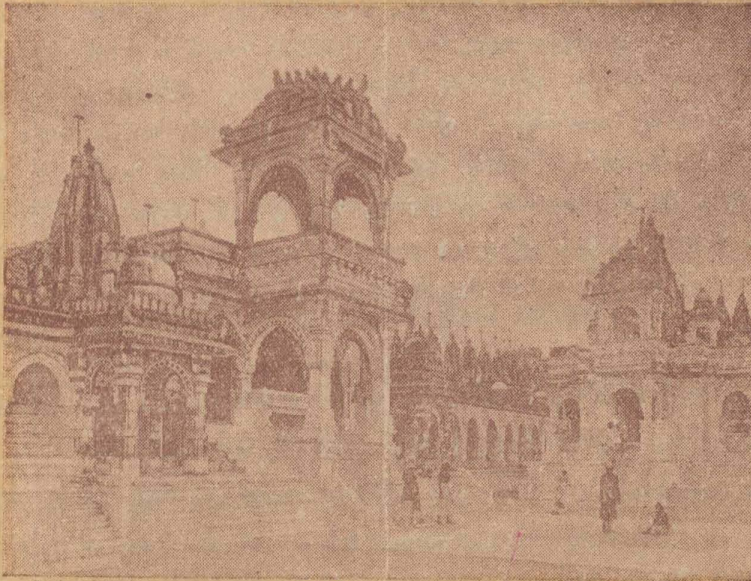
શ્રી આત્માનંદ જેઠાણી

સંવત ૧૯૮૭
આશ્વિન ૨૫ મહા
વસંત

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશન

પુસ્તક ૩૯ મું
અંક ૩ નો.

સંવત ૧૯૮૭
આશ્વિન

મોતીશા શેઠની ટુંક-પાડીતાણા.

પ્રકાશક

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર.

વિષય-પરિચય

૧. સાગરાન્યોક્તિ ...	...	...	...	...	(કવિ રેવાશંકર વાલજી બધેકા)	૫૩
૨. દીપોત્સવી સ્તવન.	...	...	...	...	(મુનિશ્રી હેમેન્દ્રસાગરજી મહારાજ)	૫૫
૩. દિવાલીપર્વ ...	...	...	...	...	(")	૫૫
૪. જીવનમીમાંસા.	...	...	...	...	(આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસુરિજી મહારાજ)	૫૬
૫. ઉપદેશક પુષ્પો.	...	...	...	...	(પં. શ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ)	૬૦
૬. પર્યુષણા : આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ ...	...	...	...	...	(ડૉ. ભગવાનદાસ મ. મહેતા)	૬૩
૭. પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મજ કેમ આપ્યો? (મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ)	...	...	...	...		૬૫
૮. શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.	...	...	...	...	(મોહનલાલ દ. દેશાધ B. A. LL. B. Advocate)	૬૯
૯. પ્રેમથી મુક્તિ.	...	...	...	...	(શ્રી મોહનલાલ દી. ચૌકસી)	૭૨
૧૦. વર્તમાન સમાચાર.	(પંજાબ સમાચાર વગેરે)	...	...	...	...	૭૪
૧૧. સુધારો ...	...	...	...	...	...	૭૫
૧૨. સ્વીકાર સમાલોચના.	...	...	...	...	...	૭૬

આ વરસે નવા થયેલા અમારા સુજ ગ્રાહકોને.

આપશ્રી જૈન સમાજમાં એક આગેવાન સદ્ગૃહસ્થ હોવાથી આ સભા તરફથી છેલ્લા ૩૮ વર્ષથી પ્રકટ થતું શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિક આપને બે માસથી નિયમિત મોકલાય છે.

આ માસિકમાં ધાર્મિક, સામાજિક, નૈતિક, ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક વગેરે વિષયોના ઉચ્ચ કક્ષાના લેખો આવે છે, તેમજ વ્યાપારી દૃષ્ટિબિંદુથી તદ્દન દૂર રાખી ધર્મના પ્રચાર અર્થે જ આ માસિક પ્રકટ કરવામાં આવતું હોવાથી તેનું વાર્ષિક લવાજમ પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૨-૦ રાખવામાં આવેલ છે. જેના આપ શ્રીમાનને ગ્રાહક ગણી ઉપરોક્ત લવાજમ તથા વી. પી. ખર્ચના રૂ. ૦-૪-૦ મળી રૂ. ૨-૦-૦ નું કારતક માસના અંકનું તા. ૧૨-૧૧-૪૧ ના રોજ વી. પી. કરવામાં આવશે જે સ્વીકારી આ જ્ઞાનખાતાને આપના તરફથી આટલી સહાય આપવા વિનંતિ છે.

—વ્યવસ્થાપક.

નીચેના પ્રાકૃત-સંસ્કૃત ગ્રંથોની ઘણી અલ્પ નકલો જ સિલિકે છે, જેથી જલદી મંગાવવા સૂચના છે.

(૧) વસુદેવ હિંડી પ્રથમ ભાગ	રૂ. ૩-૮-૦	(૬) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૪ થો	રૂ. ૬-૪-૦
(૨) " દ્વિતીય ભાગ	રૂ. ૩-૮-૦	(૭) " ભા. ૫ મો	રૂ. ૫-૦-૦
(૩) બૃહત્કલ્પસૂત્ર ભા. ૧ લો	રૂ. ૪-૦-૦	(૮) શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ચાર કર્મગ્રંથ	રૂ. ૨-૦-૦
(૪) " ભા. ૨ જો	રૂ. ૬-૦-૦	(૯) પાંચમો છટ્ટો કર્મગ્રંથ ભા. ૨ જો	રૂ. ૪-૦-૦
(૫) " ભા. ૩ જો	રૂ. ૫-૮-૦		

(૧૦) ત્રિપષ્ટિશ્લાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ ૧ લું, પ્રતાકારે તથા બુકાકારે રૂ. ૧-૮-૦

પુસ્તક : ૩૯ મું : આત્મ-

અંક : ૩ જો : સં. ૪૬ :

વીર સં. ૨૪૬૭ : આશ્ચિન :
વિક્રમ સં. ૧૯૯૭ : ઓક્ટોબર :

સંપત્તિવાનને સંબોધનાથે સાગરાન્યોક્તિ (અનુદ્વય)

કોઈ એક મુસાફરને સમુદ્રના કિનારા પર તરસથી અતિ વ્યાકુળ સ્થિતિમાં જ્યાં ત્યાં દોડતો, તથા ક્યાંઈ ફૂવો છે? ક્યાંઈ વાવ છે? ક્યાંઈ વીરડો છે? એમ ખોલતો જોઈ કોઈ વિદ્વાન કવિ એ જ વખતે નીચેના શ્લોકથી સાગરને કહે છે કે-

વાતોહ્લાસિત કલ્હોલ-ધિક્તે સાગર ગર્જિતમ્ ।

યસ્ય તીરે તૃષાક્રાન્ત-પાન્થઃ પૃચ્છતિ વાપિકામ્ ॥ ૧ ॥

હો સાગર!! તને શું કહું? પવનના ઝપાટાથી આ તારા તરંગો-મોજાઓ વડે તું હડુડાટ કરતી ગર્જનાઓ કરી રહ્યો છે, તે તને શરમ નથી આવતી? આ જો! તારા કિનારા પર જ આ તરસ્યા મુસાફર પાણી માટે તરફડી રહ્યો છે, નાનાં નાનાં ખીજ નવાણાં શોધી રહ્યો છે, તો હે ક્ષારાખિન્ધ! તારી સમૃદ્ધિ (અગાધ જળરૂપી) ને ધિક્કાર છે! તું કયા હિસાબે ગર્જી રહ્યો છો, શરમ છે! પુનઃ શરમ છે!!

પણ તારું ખદું વર્તન જ અવિવેકભર્યું હું દેખી રહ્યો છું. કેમકે—

[૫૪]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

અથઃ કરોષિ રત્નાનિ-મૂઘર્ના ધારયસે તુળમ્ ।

દોષસ્તવૈવ જલધે, “ રત્નં રત્નં તુળમ્ તુળમ્ ” ॥

તું હંમેશા જ મહામૂલાં-મોંઘાં રત્નોને ઠેઠ તારે તળીએ (નીચેમાં નીચે) સ્થાન આપે છે અને ઘાસનાં તણુખલાંને તારા માથા પર રાખે છે !!! કેવો તારો અજબ અવિવેક ! પણ તારે ખસુસ યાદ રાખવું કે (કચ-વિક્રયવેલાયામ્) રત્ન તે રત્નની કિંમતમાં અને તુણુ તે તુણુની કિંમતમાં જ ગણવાનું. પણ તારો અવિવેક તો અક્ષમ્ય !!!

આત્માના આનંદને પ્રકાશિત કરનાર આ માસિક પત્રના વિવેકી સુઝ વાચક-ખંડુઓ ! આ અન્યોક્તિ, આ જગતમાં જેઓ સંપત્તિ-સમૃદ્ધિથી સંપન્ન છે, છતાં જેઓ પોતાની વિભૂતિનો સદુપયોગ નથી કરી શકતા, તેઓને સર્વાંશે બોધનીય છે. સંપત્તિ પ્રાપ્ત થયાથી કાંઈ કૃતકૃત્ય થવાતું નથી પણ એ સમૃદ્ધિના પારમાર્થિક, ધાર્મિક, સમાજહિતકારક કે દયાપાત્ર અનાથ-અપંગો, સાર્વજનિક સુખાલયો (નવાણો-નિશાણો-દવાખાનાંઓ ઇત્યાદિ) માં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, તેની જ કમાણીને ધન્યવાદ છે. અનેકના અંતઃકરણનો આશીર્વાદ એ આ લોકતું સાચું અમૃત છે. હિ ધનાઢ્યો ! આ મનુષ્યાવતારનું એ જ અમરફળ છે. તમારી પ્રાપ્તલક્ષ્મીનો વિવેકપુરઃસર સદુપયોગ કરો, અને સત્કૃત્યથી સહજ ભવસાગર તરો. ઇતિ

ભાવનગર-વડવા,
સં. ૧૯૯૭ ના નવરાત્રિનો
પ્રારંભ દિવસ, તા. ૨૨-૯-૪૧
ચંદ્રવાસર.

લી. ગુણોદ્ગ્રી મકરંદનો લોભી ભ્રમર,
રૈવાશંકર વાલજી બધેકા.
નીતિધર્મોપદેશક ઉ. કન્યાશાળા-ભાવનગર.

દીપોત્સવી સ્તવન-દિવાલીપર્વ.

[૫૫]

દીપોત્સવી સ્તવન.

(મેં બનકી ચીડીયાં બનકે.....એ રાગ)

દીપમાલ સમ ઉજ્જવલ હૈયાં પ્રગટાવો રે,
ભવિ ગૃહ ગૃહ જિનવર મહાવીર ધૂન જગાવો રે.—ટેક
નૃપ હસ્તિપાળ સભામાં, શુભ દિવ્ય યોધ છટામાં,
ઉપદેશપાન અતિશ્રેષ્ઠ જ્ઞાન, પાવાપુરી પાવન થાય;
ગુણ એ ગાઓ રે. દીપ-૧

શુભ સોળ પ્રહરના યોધે, સ્વાતિમાં યોગનિરોધે,
નિર્વાણપંથ, પ્રભુ ભાગ્યવંત, સિધાવ્યા ઉત્તર રાતે;
નવ વિસરાવો રે. દીપ-૨

કાર્તિકની કૃષ્ણ અમાસે, શુભ કેવળજ્ઞાન ઉભાસે,
નિર્વાણધામ, શુભ રમ્ય કામ, પ્રભુ મહાવીર દીપાવે;
ધ્યાને લાવો રે. દીપ-૩

સુરરત્ન દીપ પ્રગટાવે, ઉદ્યોત ભાવ ઉર લાવે,
આહારત્યાગ, પૌષધમાં રાગ, ગણ અઢાર, નૃપ સૌ ઉલટયા;
એ ઉર લાવો રે. દીપ-૪

ગીતમને પુણ્ય પ્રભાતે, થયું કેવળજ્ઞાન સુભાતે,
ઉત્સવ અપાર જન દ્વાર દ્વાર, હેમેન્દ્ર અજિતપદ પ્યાસી;
અતિશય લાવો રે. દીપ-૫

રચયિતા મુનિ હેમેન્દ્રસાગરજી.

દિવાલીપર્વ

(ભમરીયા કૃતને કાંઠે-એ રાગ)

નિર્વાણધામ પ્રભુ સંચર્યા રે ખંડેન, મહાવીરસ્વામી વીતરાગ રે; નિર્વાણ.
ઉપદેશ છેલ્લો આપીઓ રે ખંડેન, સંયમના ભાવનો અતૂલ રે; નિર્વાણ. ૧
દીપોત્સવી દિન પર્વનો રે ખંડેન, દીપકોની જ્યોતનો પ્રકાશ રે; નિર્વાણ. ૨
એવો પ્રભાવ ઉપદેશનો રે ખંડેન, અંતરમાં પાડે ઉજાશ રે; નિર્વાણ. ૩
દ્રવ્ય ઉદ્યોતથી દીવો કરી રે ખંડેન, ભાવ ઉદ્યોત છે કરાય રે; નિર્વાણ. ૪
કેવળજ્ઞાનમાં એ વસ્યું રે ખંડેન, મહાવીર ઉર એ સમાય રે; નિર્વાણ. ૫
પ્રભાત થવા રહી એ ઘડી રે ખંડેન, પામ્યા પ્રભુ નિર્વાણ રે; નિર્વાણ. ૬
કેવળ પ્રકાશ્યું પ્રભાતમાં રે ખંડેન, ગીતમતણા ઉર મધ્ય રે; નિર્વાણ. ૭
ધન્દ્રે પ્રભુપદે સ્થાપીયા રે ખંડેન, અમૃત સમો તેનો યોધ રે; નિર્વાણ. ૮
મહિમા રૂડો એ દિનનો રે ખંડેન, દેવો ગણે મહાપર્વ રે; નિર્વાણ. ૯

કલ્યાણભૂમિ પાવાપુરી રે ખંડેન, શાસ્ત્રે પવિત્ર ગણાય રે; નિર્વાણ. ૧૦
અજિતપદને પામવા રે ખંડેન, હેમેન્દ્ર ઉર એ ભાવ રે; નિર્વાણ. ૧૧

“જીવનમીમાંસા”

(લે. આચાર્ય શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિજી મહારાજ)

માનવજાતિને પરિમિત જીવનની જેટલી કિંમત છે તેટલી અપરિમિત જીવનની નથી. પચીસ, પચાસ કે સો વર્ષનું જીવન જાળવવાને માટે પોતાને મળેલી સઘળા એ બાહ્ય સંપત્તિઓ ખીજીને સમર્પણ કરી દે છે. માનવી જે જીવનમાં પોતે જીવે છે તે તેને એટલું તો પ્રિય હોય છે કે ‘દુનિયામાં જીવતાં જીવ માત્રને પોતપોતાના જીવનમાં જીવવું ગમે છે.’ આ નિયમને વિસરી જઈને આનંદમય તેમજ સુખમય જીવન બનાવવાની ભ્રમણાથી અથવા તો પોતાના જીવનના વિનાશની શંકાથી ખીજી જીવોના જીવનને વિનાશ કરતાં અચકાતો નથી.

પરિમિત જીવન ઉભય દ્રવ્ય સંયોગ સ્વરૂપ હોય છે, અર્થાત્ દેહ તથા આત્માના સંયોગને જીવન કહેવામાં આવે છે. આ જીવન પરિમિત એટલા માટે કહેવાય છે કે દેહ તથા આત્માનો સંયોગ નિત્ય નથી. અમુક વર્ષો, પચ્ચોપમે કે સાગરોપમે પછી અવસ્થ બનતેનો વિયોગ થાય છે, કે જેને મરણ કહેવામાં આવે છે. દેહ તથા આત્માના સંયોગની આદિ તે જન્મ, બનતેનો વિયોગ તે મરણ અને સંયોગની શરૂઆતથી લઈને વિયોગ સુધીનો વચસો કાળ તે જીવન. સાચા જીવનથી અણગણ અતત્ત્વદર્શી જીવોને આવા જીવનમાં જીવવું બહુ જ ગમે છે; કારણ કે અનાદિ કાળથી જડામક્તિપણને લઈને જડમય બનેલા પુહ્ગલોનાં જીવોને એક ક્ષણ પણ જડથી છૂટવું ગમતું નથી. પોતાની સાથે એાત-પ્રાત થયેલા જડથી જુદું પડવું ગમતું નથી; એટલું જ નહિ પણ સજાતિય દ્રવ્યોના સંયોગસ્વરૂપ જીવનને ધારણ કરવાવાળા ક્ષણવિનશ્વર વસ્ત્ર, આભૂષણ, મકાન આદિ જડ પદાર્થોના બાહ્ય સંયોગથી પણ સુકાવું ગમતું નથી. તે જડ પદાર્થોને

ભાંગી તરી જઈને સ્કંધો વિખરાઈ જવારૂપ પરસ્પરનો વિયોગ પણ પસંદ ન હોવાથી ઉદ્વેગ કરતા થઈ પડે છે.

અપરિમિત જીવન એટલે જડ વસ્તુઓનાં સંયોગવિયોગના સર્વથા અભાવ સ્વરૂપ શુદ્ધ આત્માનું ત્રણે કાળમાં વિદ્યમાનપણ. તે સાચું જીવન કહેવાય છે. આ જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છાવાળાઓને જીવન સ્વરૂપનો યથાર્થ ઓધ હોવાથી પૌહ્ગલિક જીવનની પરવા રાખતા નથી. આત્મિક જીવનની પ્રાપ્તિ માટે આવા પૌહ્ગલિક જીવનને પરિત્યાગ કરવા હિંમેશાં ઉત્સાહવાળા હોય છે અને જડ વસ્તુઓના સંયોગ-વિયોગની એમને અસર થતી નથી; કારણ કે એઓ જડથી સર્વથા મુક્તિ મેળવવાના કામી હોય છે. ઈતર જીવોના જીવનના ભોગે પોતે પોતાના પૌહ્ગલિક જીવનમાં જીવવા ઇચ્છતા નથી. અપરિમિત જીવનમાં જીવવાની ઇચ્છા તો જીવ માત્રને હોય છે પણ તેમને આ જીવનનું જ્ઞાન ન હોવાથી પરિમિત જીવનને અપરિમિત બનાવવા પ્રયત્ન કરે છે કે જે સર્વથા અસંભવિત છે. જે જડ, ચેતન્યસ્વરૂપ બની શકે તો જ પરિમિત જીવન અપરિમિત બની શકે; કારણ કે પરિમિત જીવન પુહ્ગલોના સંયોગસ્વરૂપ પૌહ્ગલિક છે, ત્યારે અપરિમિત જીવન પુહ્ગલોના વિયોગસ્વરૂપ આત્મિક છે. પરિમિત જીવન પુહ્ગલોને વેદવાસ્વરૂપ છે અને અપરિમિત જીવન આત્મવિકાસ સ્વરૂપ છે, માટે પરિમિત અપરિમિત થઈ શકતું નથી.

સંસારમાં પૌહ્ગલિક સંયોગ માત્ર પરિમિત છે કે જે નિયત કાળની સમાપ્તિ પછી અવસ્થા વિયોગની સ્થિતિમાં સુકાઈ જ જાય છે. કેવળ અરૂપી અજીવ પદાર્થોનો જ સંયોગ એવો છે કે જે વિયોગાન્તવાળો થતો નથી તો પછી વિયોગાન્તવાળો

જીવનમીમાંસા.

[૫૭]

સંયોગીને શાશ્વતા યનાવવા મથવું તે એક પ્રકારની અજ્ઞાનતા જ કહી શકાય. દેહ તથા આત્મ સંયોગ-સ્વરૂપ પરિમિત જીવનનો, પ્રત્યેક ક્ષણ વિયોગવાળો છે. વેદાતાં આયુષ્ય કર્મના સંપૂર્ણ દળના સંયોગની બે સમય સુધી પણ સ્થિરતા નથી તો પછી અસ્થિર પૌદ્ગલિક જીવન સર્વથા ભિન્ન સ્વભાવવાળું આત્મિક જીવન કેવી રીતે બની શકે ? સંસારમાં કોઇ પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુ એવી નથી કે જે પરિમિત જીવનને એક સમય પણ વધારી શકે તો પછી અપરિમિતની તો આશા જ કેવી ? સર્વ કર્મનો વિયોગ ક્ષય થયા સિવાય આત્મધર્મસ્વરૂપ અપરિમિત જીવન પ્રગટ થઇ શકતું જ નથી.

પરિમિત જીવનપ્રિય માનવીને અદ્યજ્ઞો ઉપર અત્યંત શ્રદ્ધા હોય છે, અને એટલા માટે જ અદ્યજ્ઞોએ ઘડેલા જીવવાના સિદ્ધાંતોને ધણું જ મહત્ત્વ આપે છે. તેમજ તેમના યતાવેલા ઉપચારોને અત્યંત આદરપૂર્વક આચરે છે. જીવન વધારવાના હેતુથી વૈદ્ય ડોક્ટર કોઇ પણ વસ્તુનો ત્યાગ કરવાને કહે તો ક્ષણિક જીવનપ્રિય માનવી શ્રદ્ધાપૂર્વક ખુશીથી છોડી દે છે. મહિના સુધી કેવળ પાણી ઉપર રહેવું, છ મહીના છાશ જ પીવી, રાત્રિ-ભોજન ન કરવું, વાસી વિદળ કંદમૂળ ન ખાવાં, બે વર્ષ અહમચર્યા પાળવું વિગેરે વિગેરે પ્રવૃત્તિ કરતાં જરાય વિમાસણમાં પડતો નથી, અને આનાકાની કયાં સિવાય પ્રતિજ્ઞા લીધા વગર પણ અણીશુદ્ધ ખુશીથી પાળે છે; પરંતુ સાચા વાસ્તવિક અપરિમિત જીવન માટે પરિમિત જીવનનેજ અપરિમિત યનાવવાના ઉદ્દેશથી અદ્યજ્ઞોની યતાવેલી પ્રવૃત્તિઓનો સર્વજ્ઞોના યતાવવાથી આદર કરતો નથી અર્થાત્ શાશ્વતું જીવન મેળવવાના ઉદ્દેશથી જ સર્વજ્ઞોની યતાવેલી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની આસક્તિ છોડી દઇને કર્મની નિર્ભરાના માર્ગને સ્વીકારતો નથી તેમ જ તેમના સિદ્ધાંતોની શ્રદ્ધા પણ રાખતો નથી.

પરિમિત જીવન સંયોગસ્વરૂપ હોય છે અને તે સંયોગ દ્રવ્યોનો થાય છે. દ્રવ્યો ચેતન્ય તથા જડ

એમ બે પ્રકારના હોય છે. આ બંને પ્રકારના દ્રવ્યોમાં ચેતન્યો અરૂપી હોય છે અને જડ રૂપી તથા અરૂપી પણ હોય છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યો અનેક પ્રકારના હોવાથી સંયોગ પણ અનેક પ્રકારના હોય છે. અરૂપી શુદ્ધ ચેતન્યોનો સંયોગ, અરૂપી શુદ્ધ ચેતન્ય અને અરૂપી આકાશ આદિ જડ દ્રવ્યોનો સંયોગ, આકાશ અને ધર્માસ્તિકાય આદિ અરૂપી જડનો સંયોગ, પુદ્ગલાર્સ્તિકાયરૂપી જડ અને આકાશનો સંયોગ, શુદ્ધ ચેતન્ય અને રૂપી પુદ્ગલ સ્કંધોનો સંયોગ, બંને પુદ્ગલોનો સંયોગ. આ બધા ય સંયોગોના ચાર ભાગ પાડી શકાય છે. સાદિ સાંત, સાદિ અનંત, અનાદિ સાંત, અનાદિ અનંત.

આ ચાર પ્રકારના સંયોગમાંથી અનાદિ અનંત સંયોગ જીવનવ્યવસ્થા સાધી શકતો નથી, કારણ કે સંયોગની આદિસ્વરૂપ જન્મ નથી તેમજ સંયોગના વિયોગસ્વરૂપ મરણ નથી. જે સંયોગોની આદિ અંતસ્વરૂપ જન્મમરણ નથી તેવા સંયોગોને જીવનનું સ્વરૂપ આપી શકાય નહિ. જીવન વ્યવસ્થા માટે સંયોગની આદિ અથવા તો સંયોગનો અંત એ બેમાંથી એક તો અવશ્ય હોવું જ જોઇએ. સદશ દ્રવ્યોનો અથવા તો અસદશ દ્રવ્યોનો, અર્થાત્ બંને રૂપીનો, બંને અરૂપીનો અથવા તો અરૂપીનો અરૂપી સાથે, તો રૂપીનો અરૂપી સાથે સંયોગ અથવા તો વિયોગ થવો જ જોઇએ. આ સંયોગ વિયોગમાં વિસદશતા રહેલી છે. એટલે કે વિયોગ રૂપીની સાથે થાય છે તો સંયોગ અરૂપીની સાથે થાય છે. તેમજ સંયોગરૂપીની સાથે થાય છે અને વિયોગ અરૂપી સાથે થાય છે.

આ અનેક પ્રકારના સંયોગવિયોગમાંથી આત્મા તથા કર્મના સંયોગવિયોગને આશ્રયીને મુખ્યપણે જીવનવ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે. પરિમિત જીવન અને અપરિમિત જીવન; આ બંને પ્રકારનાં જીવન કર્મસ્વરૂપ જડ, અને ચેતન્યના સાદિસાંત તથા સાદિઅનંત સંયોગવિયોગની અપેક્ષાથી કહેવામાં આવે છે. કર્મના સંયોગનું

[૫૮]

ત્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

સાદિસાંતપણું તે પરિમિત જીવન અને કર્મવિયોગનું સાદિઅનંતપણું તે અપરિમિત જીવન પરિમિત જીવનમાં સર્વ કર્મનો સર્વથા વિયોગ થતો નથી; પણ આયુષ્યકર્મનો સર્વથા વિયોગ થાય છે. આ વિયોગ નવા આયુષ્યકર્મના સંયોગસ્વરૂપ હોય છે. આયુષ્ય કર્મનો સર્વથા વિયોગ થયા પહેલાં જ જીવનકાળમાં આયુષ્યનો સંયોગ થઈ જાય છે અને પૂર્વના આયુષ્યનો સર્વથા વિયોગ થતાંની સાથે જ નવા આયુષ્યનું અનુસંધાન થઈ નવા જીવનની શરૂઆત થઈ જાય છે. આ નવું જીવન પૂર્વના જીવન કરતાં ભિન્ન પ્રકારનું હોય છે. આ પ્રમાણે એક જીવન પૂરું થતાં બીજા જીવનની શરૂઆત થવી અને બીજું જીવન પૂરું થતાં ત્રીજા જીવનની શરૂઆત થવી, આવા પરંપરાસ્વરૂપ જીવન પરિમિત જીવન કહેવાય છે. આ જીવનમાં જીવવાને દેહનો આશ્રય લેવો પડે છે. જ્યાં સુધી દેહનો સંયોગ બન્યો રહે છે ત્યાં સુધી જીવન કહેવાય છે અને જ્યાં સુધી આત્માનો આયુષ્યકર્મની સાથે સંયોગ થયા કરે છે ત્યાં સુધી આત્માને નવનવા વિચિત્ર પ્રકારના દેહનો આશ્રય લેવો જ પડે છે અર્થાત્ નવા નવા શરીરોની સાથે સંયોગ સંબંધથી અવસ્ય જોડાવું પડે છે. આવા દેહસંબંધ સ્વરૂપ જીવનમાં જીવવા ટેવાઈ ગયેલા જીવોને આત્મા જ જીવનસ્વરૂપ છે તેનું જ્ઞાન ન હોવાથી દેહ વિયોગસ્વરૂપ મરણથી અત્યંત ભય પામીને સદાસર્વદા દેહનો સંબંધ જાળવી રાખવાને આત્મવિકાસના બાધક અધર્મસ્વરૂપ માર્ગનું અવલંબન લે છે; પરંતુ પરિણામે તે અવસ્ય થવાવાળો દેહનો વિયોગ થવાથી નિરાશ થવું પડે છે. સંયોગ કાળમાં પણ પરમાર્થ દૃષ્ટિથી વિચારી જોતાં જડ ચૈતન્ય સંબંધસ્વરૂપ પરિમિત જીવનના સંયોગનો વિયોગ પ્રતિક્ષણે થયા જ કરે છે; પરંતુ સ્થૂલ ભુદ્ધિવાળા અજ્ઞાની જીવને ન જણાવાથી દેહ તથા આત્માનો વિયોગ ન થવા દેવાને અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કર્યો જાય છે, છતાં સંયોગને ચિરસ્થાયી બનાવી શકતા નથી, કારણ કે

સંયોગ સ્થિર રાખવા કરવામાં આવતા ઉપાયો દરમિયાન પણ સામયિક વિયોગ તો ચાલુ જ રહે છે. દીવાને જાળવી રાખવાને માટે હોલવાઈ ન જાય એવી બુદ્ધિથી જ્ઞાનસમાં અથવા તો બીજા કોઈ સ્થળે કે જ્યાં પવન ન લાગે ત્યાં રાખે છે પણ પ્રત્યેક ક્ષણે ક્ષય થવાવાળો તેલ તરફ ધ્યાન આપતા નથી. જેથી કરીને છેવટે તેલ બળી રહેવાથી હોલવાઈ જાય છે, તેવી રીતે સ્થૂલ ભુદ્ધિવાળા દેહને જાળવી રાખવાને માટે તેનો વિયોગ ન થાય એવી બુદ્ધિથી અનેક પ્રયત્નો કરે છે પણ આયુષ્યકર્મની વૃદ્ધિ માટે કંઈ પણ પ્રયાસ કરી શકતા નથી. પ્રત્યેક ક્ષણે થતા આયુષ્યકર્મનો વિયોગ કોઈથી પણ અટકાવી શકાય તેમ નથી, માટે પરમાર્થ-દૃષ્ટિથી વિચાર કરવાથી પરિમિત જીવનની સ્થિતિ એક સમયની જ કહી શકાય. પરંતુ પુદ્ગલોનાં જીવ જ્યાં સુધી દેહનો અમુક વર્ષો સુધી સ્થૂલ સંયોગ બન્યો રહે છે ત્યાં સુધી જીવન માને છે. શાસ્ત્રકારોએ આયુષ્યકર્મના વેદનકાળને જીવનકાળ કહ્યો છે અને આયુષ્યકર્મના ક્ષયને મરણ તરીકે ઓળખાવ્યું છે. જેને સંસારી જીવોએ ફેરવીને દેહના સંયોગકાળને જીવન અને દેહના વિયોગને મરણ તરીકે ઓળખ્યું છે પણ વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતાં આયુષ્યકર્મ કારણ છે અને દેહનો આત્માની સાથે સંબંધ થવો તે કાર્ય છે. આયુષ્યકર્મનો સર્વથા ક્ષય થઈ જાય અને નવીન ન બંધાય તો આત્મા અશરીરી બની જાય છે અને પછી કોઈ પણ દેહનો આત્માની સાથે સંબંધ થઈ શકતો નથી.

આયુષ્યકર્મના આત્માની સાથે થયેલા સંયોગ માત્રને જ જીવન કહેવામાં આવતું નથી, પણ ખરી રીતે જોતાં તો આયુષ્યના ઉદયમાં આવી પ્રત્યેક સમયે થતાં વિયોગને જીવન કહેવામાં આવે છે. ઉપર જે દેહ આત્મા સંયોગસ્વરૂપ જીવન કહેવામાં આવ્યું છે તે સ્થૂલ ભુદ્ધિવાળા અને બાહ્ય દૃષ્ટિવાળા માનવસમાજને આશ્રયીને છે. સંસારમાં

જીવનમીમાંસા.

[૫૯]

માનવીઓનો મોટો ભાગ દેહસંબંધની વિદ્યમાનતાને જીવન માને છે અને દેહવિયોગને મરણ માને છે; પણ વાસ્તવિકમાં ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે આયુષ્યકર્મનું વેદવું તે જીવન અને આયુષ્યનો ક્ષય તે તે મરણ. સૂદૃઢ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરતાં તો આયુષ્યકર્મના સંયોગસ્વરૂપ પણ જીવન નથી, પરંતુ પ્રત્યેક ક્ષણે થતા આયુષ્યકર્મના વિયોગસ્વરૂપ જીવન છે; નહિ તો ભોગવાતા જીવનકાળમાં પણ આગામી ભવમાં ભોગવવા યોગ્ય આયુષ્યકર્મનો આત્માની સાથે સંબંધ હોય છે છતાં તેના વિયોગની શરૂઆત સિવાય સંબંધ માત્રથી જીવન કહેવાતું નથી, માટે આયુષ્યકર્મનો પ્રતિક્ષણે થતો અંશે અંશે વિયોગ તે જીવન અને સર્વથા વિયોગ તે મરણ. જીવનનો કાળ વર્ષોનો, પલ્લોપમોનો, સાગરોપમોનો તેમ જ સંયોગસ્વરૂપ જે કહેવામાં આવે છે તે આયુષ્યના સર્વથા વિયોગ સુધીના કાળને આશ્રયીને છે. આંશિક વિયોગ હોવા છતાં બતાવેલ વર્ષ આદિ કાળ પર્યાંત બન્યો રહે છે અને જ્યાં સુધી આયુષ્યનો સંયોગ બન્યો રહે છે ત્યાં સુધી દેહનો પણ સંયોગ બન્યો રહે છે, માટે આયુષ્ય અથવા તો દેહના સંયોગને સંસારવાસીઓ જીવન માને છે કે જેને પરિમિત જીવન કહેવામાં આવે છે, અને તેને જ્ઞાનીઓ અવાસ્તવિક જીવન તરીકે ઓળખે છે. મુખ્યપણે આયુષ્યનો પણ સર્વ કર્મનો સર્વથા વિયોગ સ્વરૂપ અપરિમિત જીવન કહેવાય છે કે જેને આત્મસ્વરૂપ વાસ્તવિક જીવન તરીકે જ્ઞાની પુરુષો જાણે છે. આ જીવન આત્માનો ધર્મ હોવાથી ત્રણે કાળમાં વિદ્યમાન હોય છે પણ કર્મના આવરણને લઇને ઢંકાએલું હોવાથી મોહઅસ્ત જીવોની ઓળખાણમાં આવતું નથી, અને એટલા માટે તેઓ

કર્મના આવરણને ખસેડીને તેને પ્રગટ કરવા પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. મૃગતૃષ્ણાની જેમ આયુષ્યકર્મના ઉદયથી સંબંધ ધરાવનાર દેહના સંયોગમાં જ જીવનની ભ્રાન્તિથી તેને જાળવી રાખવા કર્મ સંયોગ દૃઢ બની વાસ્તવિક જીવન વધુ અવરાય તેવા પ્રયાસો કરે છે.

સર્વ કર્મનો સર્વથા વિયોગ થવાથી અપરિમિત જીવનની શરૂઆત થાય છે, માટે તેની આદિ છે પણ ફરીને કર્મસંયોગ થતો નથી માટે તેનો અંત નથી, નિરંતર રહેવાવાળું શાશ્વતું છે. ત્યારે પરિમિત જીવનની કેવળ આયુષ્યકર્મના ઉદયથી પ્રત્યેક ક્ષણે થતા સામયિક વિયોગની શરૂઆતથી આદિ છે અને સર્વથા આયુષ્ય ક્ષય થવાથી અંત પણ છે. તેમજ સર્વથા આયુષ્ય ક્ષય થયા પહેલા નવા આયુષ્યકર્મનો બંધ થવાથી તેનો ન્યારે ઉદય થાય છે ત્યારે પાછા નવા જીવનની શરૂઆત પણ છે. આ પ્રમાણે બીજા સર્વ કર્મના વિદ્યમાનપણામાં કેવળ આયુષ્યકર્મનો ઉદય, ક્ષય અને બંધસ્વરૂપ હોવાથી આ જીવન આદિઅંતવાળું છે અને એટલા માટે પરિમિત કહ્યું છે. આવું પરિમિત જીવન જાળવીને તેમાંથી આનંદ, શાંતિ, સંતોષ અને સુખ મેળવવા અજ્ઞાની જીવો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે પણ આજ સુધીમાં કોઈ પણ પરિમિત જીવનને અપરિમિત બનાવી શક્યું નથી, તેમ જ તેમાંથી આનંદ, શાંતિ આદિ કોઈ પણ મેળવી શક્યું નથી; માટે સર્વ કર્મના સર્વથા વિયોગસ્વરૂપ અને આત્માના ધર્મસ્વરૂપ અપરિમિત જીવનનો વિકાસ કરીને આત્માને શાશ્વતો સુખી કરવા સુખાભિલાષી સર્વ જીવોને પ્રયાસ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

ઉપદેશક પુષ્પો.

સં. પંચાસશ્રી સમુદ્રવિજયજી મહારાજ.
(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૪૫ી શરૂ)

“ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિમાં ભ્રમણ કરતાં ભાગ્યહીન પ્રાણીઓને કલ્પવૃક્ષ સમાન માનવભવ હુલેલ છે. સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર આ મનુષ્ય ભવપુણ્યથી પામ્યા છતાં કેટલાક અજ્ઞાની અને પ્રમાદી જનો તેને નિષ્કળ બનાવી દે છે, માટે હે સમજનો ! મનુષ્યભવ ઇષ્ટ ફળને આપનાર સમજી લ્યો. પંડિત જનોએ તેના ફળમાં પ્રમાદી થવું યોગ્ય નથી. શુરુવચનરૂપ અમૃતથી સિંચતાં પુણ્યરૂપ પુષ્પો સહિત દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર શાખાને વિસ્તારતો ભવ-વનમાં ભ્રમવાથી ખેદ પામેલા સુર-અસુરોએ જેની છાયાનો આશ્રય કરેલ છે એવો આ માનવભવરૂપ વૃક્ષ ઈચ્છિત ફળ આપે છે. લોકોએ સમજવાનું છે કે દાન એ સર્વ કર્મો-માં પ્રધાન છે કે જેને શુદ્ધ શીલ, તપ અને ભાવે પોતાના કરતાં પ્રથમ પદે રાખેલ છે. ઈંદ્ર અને ચક્રવર્તી વિગેરેની અખૂટ સંપદા પણ ભોગ અને ભાગ્યના કારણરૂપ દાનને જ વશ બતાવેલ છે. ભવસાગરના તરંગ સમાન ચંચલ લક્ષ્મીમાં તે જ પુરુષો નિમગ્ન થાય છે કે જેઓ સુપાત્રદાનરૂપ ચાનપાત્ર- (વહાણ)નો આશ્રય લેતા નથી. ભવસાગરમાં વહાણ સમાન એવા સુપાત્રોને જે દાન આપવામાં આવે છે તે અસંખ્યગણ થઇને દાતા-ને વારંવાર ભોગસુખ આપવા સમર્થ થાય છે. આ લોક અને પરલોકમાં હૃદયના આનંદના કારણરૂપ સુપાત્રદાન કુશળ એવા

રતિસારકુમારને જેમ સુખકારી થયું તેમ અન્યને પણ થાય છે. ”

“ કાર્યઃ સમ્પદિ નાનંદઃ પૂર્વપુણ્યભિદે હિ સા ।
નૈવાપદિ ચિવાદશ્ચ, સા હિ પ્રાક્ષપાપવિષ્ટયે ॥૧॥

સંપત્તિમાં હર્ષ ન કરવો અને વિપત્તિમાં વિષાદ (ખેદ) ન કરવો, કારણ કે સંપત્તિ પૂર્વપુણ્યનો વિનાશ કરે છે અને વિપત્તિ પૂર્વ પાપનો નાશ કરે છે. ”

“ આ સંસારરૂપ જંગલમાં શીંગોડાની જેમ ભટકતાં જીવને પિશાચણી સમાન લક્ષ્મી સ્ખલના પમાડીને રાજ્યમાં ફસાવે છે. મણિ રત્નો, મોહ રાજના મહોત્સવમાં હીવા સમાન છે, જેના લોભમાં લુપ્થ બનીને પતંગની જેમ કયા જીવનું અધઃપતન થતું નથી ? સમ્યક્ત્વરૂપ વહાણમાં બેસીને ભવસાગર તરવાને ઈચ્છતા ભવ્યો મધ્યમાં રહેલ પર્વતોની જેમ હાથીઓને તણ દે છે. ભવાટવીના હરણ સમાન ચપળ અને મોહલક્ષ્મીના કટાક્ષ સમાન અશ્વોનો કયો કુશળ જન આદર કરે ? મોહ-રાજના જંગમ સભામંડપ સમાન છાયાના મિષે વિવેકરૂપ સૂર્યના તમામ પ્રકાશનો નાશ કરનાર તથા પાતકરૂપ સેવકોથી વ્યાપ્ત એવા છત્રને તેવા પ્રકારની જડતાથી ચક્રિત થયેલ કયો કુશળ પુરુષ સેવે ? સ્ત્રીઓએ ભવસાગરમાં ઊંડામાં ઊંડા રહેલા રત્નો છે જેના પાણિગ્રહણને માટે આતુર પુરુષ પાછો નીકળી ન શકે એવી રીતે તેમાં ફૂળી નાચે છે. આ બધું આવા પ્રકારનું હોવાથી તેને

ઉપદેશક પુષ્પો.

[૬૧]

મૂકવાને અસમર્થ કલાવાન કુશળ પુરુષે શીતથી ભય પામનાર જેમ અગ્નિને સેવે તેમ આસક્તિ રહિત થઈને જ સેવવું.”

“અહો ! મહાઉદ્ધત અને મર્મભેદી કર્મોથી, સંસારને સેવનારા પ્રાણીઓ સર્વથા શી રીતે તપ્ત થાય છે? હે સંતો ! મહાનુભાવો !! જ્ઞાનીઓએ સંસારના કારણરૂપ તે કર્મોને નામભેદે અષ્ટ પ્રકારે માનેલ છે, તે જ્ઞાનાવરણ ૧, દર્શનાવરણ ૨, વેદનીય ૩, મોહનીય ૪, આયુ ૫, નામ ૬, ગોત્ર ૭, અને અંતરાય ૮, એ નામોથી પ્રસિદ્ધ છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાય અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ લાગતાં પ્રથમ જ્ઞાનાવરણ કર્મ પાંચ પ્રકારે છે. નિર્મલ દષ્ટિ છતાં વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થતાં જેમ કોઈ મનુષ્ય અદ્ય જોઈ શકે છે તેમ એ જ્ઞાન પણ આવરણથી આચ્છાદિત થતાં ન્યૂન થાય છે, માટે જ્ઞાનાવરણને પટ સમાન કહેલ છે. તેની ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેથી આત્મા કલુષિત થઈને ફરી તે કર્મ બાંધે છે. બીજું દર્શનાવરણ કર્મ નવ ભેદે છે. તે પાંચ નિદ્રા અને ચાર ચક્ષુદર્શનાવરણાદિ. તેમાં જ્યાં અદ્ય કારણે જાગૃતિ થાય તે નિદ્રા, જેમાં હુઃખે જાગૃતિ થાય તે નિદ્રાનિદ્રા, બેઠા નિદ્રા આવે તે પ્રચક્ષા, રસ્તે ચાલતાં નિદ્રા આવે તે પ્રચક્ષાપ્રચક્ષા, દિવસે ચિંતવેલ કાર્ય રાત્રે જે સાધે તે સ્ત્યનધિર્ધ (થીણુદ્ધિ), બહુ જ કિલ્લટ કર્મનો ઉદય થાય ત્યારે એ છેલ્લી નિદ્રા હોય. જેનાથી ચક્ષુનું આવરણ થાય તે ચક્ષુદર્શનાવરણ, જેનાથી શેષ ઇન્દ્રિયોનું આવરણ થાય તે અચક્ષુદર્શનાવરણ અમુક હદ સુધી રૂપી વસ્તુઓનો સામાન્ય બોધ તે અવધિદર્શન અથવા ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષા

વિના જે બોધ તે અવધિદર્શન. એટલે સામાન્ય અર્થોનું ગ્રહણ અને તેથી તે અવધિદર્શન તેનું આવરણ તે અવધિદર્શનાવરણ. કેવલ લોકાલોકાનું સામાન્ય સમસ્ત અવલોકન તે કેવલદર્શન. તેનું જે આવરણ તે કેવલદર્શનાવરણ. રાજના દર્શન કરવાને ઇચ્છતા છતાં પ્રતીહાર જેમ લોકને અભીષ્ટ રાજના દર્શન કરવા અટકાવે છે, તેમ દર્શનાવરણથી રોકાયેલો જીવ પણ યથાર્થ વસ્તુ જોઈ શકતો નથી. તેથી એને પ્રતીહાર સમાન કહેલ છે. એ દર્શનાવરણકર્મની પણ ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. ત્રીજું વેદનીય કર્મ સાતા અને અસાતા એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં મુખ્યપણે નરક અને તિર્થંચમાં અસાતાવેદનીય હોય અને મનુષ્ય તથા દેવતામાં સાતાવેદનીય હોય. મધુલિપ્ત તરવારની ધારને ચાટવા જતાં જેમ તે સુખ અને હુઃખ ઉપજાવે છે તેમ એ પણ તેના જેવું છે. એ વેદનીય કર્મની ત્રીશ કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. ચોથું મોહનીય કર્મ બે પ્રકારે છે, તે દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય. તેમાં પ્રથમ દર્શનમોહનીય તે સમકિતમોહનીય, મિશ્રમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીય એમ ત્રણ પ્રકારે છે. બીજું ચારિત્રમોહનીય પચ્ચીશ પ્રકારે છે. તે આ પ્રમાણે—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાય છે. તે સંજ્વલનાદિક ભેદોથી એક એક ચાર પ્રકારે છે. તેમાં સંજ્વલન કષાયની સ્થિતિ એક પક્ષની છે, બીજા પ્રત્યાજ્યાની કષાયની સ્થિતિ ચાર માસની છે, ત્રીજા અપ્રત્યાજ્યાની કષાયની સ્થિતિ એક વરસની છે અને ચોથા અનંતાનુબંધી

[૬૨]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

કષાયની સ્થિતિ જાણવની છે. સંસારમાં એ કષાય સેવતાં અનુક્રમે વીતરાગત્વ, યતિત્વ, શ્રાવકત્વ અને સમ્યક્ત્વ એમ એક એક ગુણનો નાશ કરે છે અને અનુક્રમે તે દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યંચગતિ અને નરકગતિ આપે છે. એવી રીતે સોળ કષાય થાય. વળી હાસ્ય, ભય, શોક, બુધુષ્ણા, રતિ, અરતિ, પુન્નદ, સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદ-એ નવ નોકષાય કહ્યા છે. એ રીતે મોહનીય કર્મના અઠવાવીસ લેહ થયા. એ ચિરકાલથી સ્થિર થતાં ભવ્ય જનોને પણ પ્રાયઃ દુઃખ-દુઃખે દૂર થઈ શકે તેવા થાય છે. મધપાનથી જેમ પ્રાણી કૃત્યાકૃત્યને જાણતો નથી તેમ મોહનીય કર્મથી પણ તે બેભાન થાય છે, તેથી તેને મધ સમાન કહેલ છે. આ કારણે જ આ કર્મની ખીજ કર્મો કરતાં અધિક સ્થિતિ એટલે સીત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતા એ ચાર ગતિ આશ્રયી આયુકર્મ ચાર પ્રકારે છે. એનો બંધ હુલેદ હોવાથી તેને વજ્રની શૃંગલા સમાન કહેલ છે. એ આયુકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીશ સાગરોપમની છે. નામકર્મ પ્રથમ બેતાલીશ લેહે કહેલ છે. વળી સડસઠ લેહે, ત્રાણું લેહે અથવા તો એકસો ત્રણ લેહે પણ કહેલ છે તેમાં બેતાલીશ કહે છે-

ગતિ, જાતિ, શરીર, અંગોપાંગ, બંધન, સંઘાતન, સંઘયણ, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, અશુક્લધુ, પરાઘાત, ઉપઘાત, આનુપૂર્વી, શ્વાસોશ્વાસ, આતપ, ઉદ્યોત, વિહાયોગતિ, ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાહર, અપયોત્સ, પયોત્સ, પ્રત્યેક, અનંતકાય, સુભગ, દુર્ભગ, સ્થિર, અસ્થિર, શુભ, અશુભ, સુસ્વર, દુઃસ્વર,

આદેય, અનાદેય, યશઃક્રીતિ, અપયશઃક્રીતિ, નિર્માણ અને તીર્થંકરનામકર્મ એ બેતાલીશ લેહ થયા. હવે સડસઠ લેહ કહે છે-

ગતિ ચાર તે નરક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ. જાતિ પાંચ તે એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય. શરીર પાંચ તે ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ. અંગોપાંગ ત્રણ પ્રકારે શિર, પૃષ્ઠ, હૃદય, ઉદર, બે સાયળ, બે હાથ એ આઠ અંગ. અંશુલિ વિગેરે ઉપાંગ અને તેમાં રહેલ રેખાઓ તે અંગોપાંગ. એ ત્રણ લેહ પ્રથમના ત્રણ શરીરમાં હોય. સંઘયણ છ તેમાં પ્રથમ વજ્રઋષભનારાય, ઋષભનારાય, નારાય, અર્ધનારાય, કીલિકા, અને જેમાં હાડકાં એક-ખીજને અડેલ હોય તે છઠું સેવાવત્ (છેવદુ) શરીરના છ સંસ્થાન તે સમચતુરસ, ન્ય-શ્રોધમંડલ, સાદિ, વામન, કુખ, અને હુંડક. એ સંસ્થાન માત્ર ઔદારિક શરીરને હોય, ખીજ શરીરોને ન હોય. આનુપૂર્વી ચાર પ્રકારે-તે નરકાદિક ભવોમાં જતાં જીવને વચમાં ગતિની પરિપાટી થાય. વિહાયોગતિ-શુભ અને અશુભ એ બે લેહ છે. ઉપઘાત, પરાઘાત, આતપ, અશુક્લધુ, શ્વાસોશ્વાસ, ઉદ્યોત, વર્ણાદિયા સાર, દશ પ્રકારે ત્રસ, દશ પ્રકારે સ્થાવર, નિર્માણ અને તીર્થંકરનામકર્મ એ સડસઠ લેહ થયા. તેમાં પાંચ બંધન, પાંચ સંઘાત, કૃષ્ણ સિવાય ચાર વર્ણ, શુરુ સિવાય સાત સ્પર્શ, ત્રીખા સિવાય ચાર રસ, સુરભિ સિવાય એક ગંધ-એ છવીશ લેહ મેળવવાથી ત્રાણું થાય. પંદર બંધનમાં પાંચ પ્રથમ કહ્યા છે અને બાકીના દશ લેહ તેમાં ઉમેરવાથી નામકર્મના એકસો ત્રણ લેહ થાય. પંદર બંધ આ પ્રમાણે છે-

પર્યુપણા :

આત્મસિદ્ધિનું મહાપર્વ.
૩૧. ભગવાનદાસ મન:સુખભાઈ મહેતા.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૩૬ થી શરૂ)

પૌષધ—આત્મભાવનાને અથવા ધર્મને પુષ્ટ કરે તે પૌષધ. પૌષધ નામની ક્રિયામાં પણ ઉપવાસપૂર્વક આખો દિવસ સ્વાધ્યાયમાં નિર્ગમન કરવાનો હોય છે. એટલે ઉક્ત હેતુ અત્યંત ક્ષિત થાય છે.

ઉપવાસાદિ—ઉપ + વાસ. ઉપ = સમીપે, વાસ=વસવું તે. ભાવથી આત્મભાવની સમીપે વસવું તે ઉપવાસ. આ અપેક્ષાએ જ્ઞાની પરમ તપસ્વી કહેવાય છે. તે ભાવની સિધ્ધિ થાય એમ અપ્રમાદપણે યથાશક્તિ એક કે વધારે દિવસ અનશન (અનાહાર) કરવું તે ઉપવાસ. લેશ પણ પ્રમાદ સેવ્યા વિના, જેમ અને તેમ સ્વાધ્યાય આદિમાં સમય નિર્ગમન કરવામાં આવે તો તેની અધિક સાર્થકતા નિપજે છે

“ કષાયવિષયાહારત્યાગો યત્ર વિધીયતે ।

ઔદારિકઔદારિક, ઔદારિકતૈજસ, ઔદારિકકાર્મણ, ઔદારિકતૈજસકાર્મણ, વૈક્રિયવૈક્રિય, વૈક્રિયતૈજસ, વૈક્રિયકાર્મણ, વૈક્રિયતૈજસકાર્મણ, આહારકઆહારક, આહારકતૈજસ, આહારકકાર્મણ, આહારકતૈજસકાર્મણ, તૈજસતૈજસ, તૈજસકાર્મણ, કાર્મણકાર્મણ એ બધું કહ્યા. ચિત્રકારની જેમ જીવોના રમ્ય અને અરમ્ય રૂપ કરનાર હોવાથી નામકર્મ ચિતારા સમાન કહેલ છે. એ નામકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે. ગોત્રકર્મ બે પ્રકારે છે. બુદ્ધિ અને લક્ષ્મીથી હીન છતાં જેને લીધે ભવ્ય પૂજનીય થાય તે જિંચ ગોત્ર અને એ બંને સહિત હોય છતાં પૂજનીય ન

ઉપવાસ: સ વિજ્ઞેય: , શોષં લઙ્ગનકં વિદુ: ॥ ”

અર્થાત- કષાય-વિષય-આહારનો ત્યાગ જેમાં કરાય તે ઉપવાસ બાણવો; આકી લાંઘણ કહી છે.

સદ્ગુરુભક્તિ—જેનામાં સાચા મુનિપણના ગુણ પરિણમિત હોય, જે જિનોકત શુદ્ધ સંયમ-માર્ગમાં વિચરતા હોય, વિષય-કષાયથી રહિત હોય, શાંત, દાંત અને ક્ષાંત હોય, આત્મજ્ઞાની અને સમદર્શી હોય, અપૂર્વ તત્ત્વપ્રતિપાદિકા જેની વાણી હોય, તત્ત્વસંવેદન જ્ઞાન, સર્વસંપત્કરી ભિક્ષા અને સજ્ઞાનસંગત વૈરાગ્ય એવા સાધુ-સામગ્ર્યથી જે સંપન્ન હોય—એવા સદ્ગુરુની ભક્તિ કરવી, બહુમાન કરવું, પર્યુપાસના કરવી તે આત્મનિર્મલતાનું મહત્ કારણ થાય છે.

સત્શાસ્ત્રવાચન-શ્રવણ—ઉક્ત લક્ષણ-વાળા સદ્ગુરુ સમીપે સત્શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરવું

થાય તે નીચ ગોત્ર કહેવાય. જેમ કુલાલ (કુંભાર) બે ઘટ બનાવે તેમાં એક પૂર્ણકુંભ તરીકે પ્રશસ્ત થાય અને બીજો મદિરાને લીધે અપ્રશસ્ત ગણાય, તેમ એ ગોત્રકર્મ કુલાલ સમાન છે. એ ગોત્રકર્મની વીશ કોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. આઠમું અંતરાયકર્મ. તે દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય અને વીર્યાંતરાય એમ પાંચ પ્રકારે છે. જેમ રાજા દાન આપવા જતાં ભંડારી અટકાવે તેમ એ કર્મ જીવને દાનાદિકમાં અંતરાય કરે છે તેથી તે ભંડારી સમાન છે. એ અંતરાયકર્મની સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે. (ચાલુ.)

[૬૪]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

અથવા તેવો સુયોગ ન હોય તો આત્મહિતકર સત્શાસ્ત્રનું સ્વયં વાંચન-મનન કરવું.

“આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહુ નિરૂપક શાસ્ત્ર; પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુ યોગ નહિ, ત્યાં આધાર સુપાત્ર. અથવા સદ્ગુરુએ કહ્યા, જે અવગાહન કાળ; તે તે નિત્ય વિચારવા, કરી મતાંતર ત્યાજ.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

શ્રીમાન્ હરિભદ્રાચાર્યજી શાસ્ત્રની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરે છે:—

“પાપામયૌષધં શાસ્ત્રં શાસ્ત્રં પુણ્યનિબંધનમ્ ।
ચક્ષુઃ સર્વવ્રગં શાસ્ત્રં, શાસ્ત્રં સર્વાર્થસાધનમ્ ॥”
ન યસ્ય મક્તિરેતસ્મિન્તસ્ય ધર્મક્રિયાપિ હિ ।
અન્ધપ્રેક્ષાક્રિયા તુલ્યા કર્મદોષાદસન્ફલા ॥”

—શ્રી યોગગિંદુ

અર્થાત્—શાસ્ત્ર પાપ-રોગનું ઔષધ છે, શાસ્ત્ર પુણ્યનું કારણ છે, શાસ્ત્ર સર્વત્ર ગમન કરનારું નેત્ર છે, શાસ્ત્ર સર્વ અર્થનું સાધન કરનાર છે.

એવા શાસ્ત્રમાં જેની લક્ષિત નથી તેની ધર્મ-ક્રિયા પણ અંધની પ્રેક્ષણક ક્રિયા જેવી હોઈ, કર્મદોષે કરી અસત્ ફલવાળી હોય છે.

શ્રીમાન્ યશોવિજયજીએ ‘શાસ્ત્ર’ શબ્દની નિરુક્તિ આ પ્રકારે બતાવી છે:—

“શાસનાપ્રાણશક્તેશ્ચ બુદ્ધેઃ શાસ્ત્રં નિરુચ્યતે ।
વચનં ષીતરાગમય તત્ત્વ નાન્યસ્ય કસ્યચિત્ ॥”

—શ્રી અધ્યાત્મોપનિષદ્

અર્થાત્—શાસન કરવાને લઈ અને પ્રાણ-રક્ષણના સામર્થ્યથી ‘શાસ્ત્ર’ નિરુક્તિથી કહેવાય

છે અને એવું વચન તો વીતરાગ દેવનું જ હોય છે; ખીજા કોઈનું હોતું નથી.

એવા સત્શાસ્ત્રની યથાશક્તિ-યથાક્ષયોપશમ આરાધના કરવાથી આત્મનિર્મલતા વધતી જાય છે, અને અંતરંગ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. અલે પ્રસંગેન ।

આમ પર્યુપણુ જેવા પર્વદિનોમાં કરવામાં આવતી ફેટલીક પ્રચલિત સામાન્ય ધર્મક્રિયાઓનું યથામતિ આપેક્ષિક ઊડતું વિહંગાવલોકન કર્યું. આવી શાંતિપ્રદ કલ્યાણકારી સત્ક્રિયાઓ આત્મા-ર્થના લક્ષ્યપૂર્વક-આત્માભિમુખ દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે તો અત્યંત સફળ થાય છે. પરંતુ ક્રિયા જડપણે, સમજ્યા વિના યાંત્રિકપણે (mechanically) તત્ત્વલક્ષ વિના કરવામાં આવે તો તથા-રૂપ-જોડણીએ તેવું સાર્થકપણું થતું નથી, તેમજ કોલાહલથી, ઝઘડાથી, નાની નાની વાતોના મોટા મોટા મતભેદરૂપ વિખવાદોથી કે અન્ય અસમ-જતાઓથી આવા પર્વદિનોના પવિત્ર વાતાવરણને પણ જો કવચિત્ કલુષિત કરવામાં આવે તો તે તેમ કરનારની સમજણનો દોષ છે, અતત્ત્વાભિ-નિવેશ માત્ર છે, કર્મબહુલતાનું લક્ષણ છે.

તાત્પર્ય કે આત્મસિદ્ધિના ઉદ્દિષ્ટ લક્ષ્યને ભૂલ્યા વિના, તેના સતત સ્મરણપૂર્વક જેમ જેમ આપણે તે ક્રિયાઓનું ઊંડું અવગાહન કરીએ તેમ તેમ ચોર આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને ઉત્તરોત્તર આત્મશુદ્ધિ થતાં પરમ આત્મસિદ્ધિ સાંપડે છે અને એ જ આ પર્વદિનોની પરમ સાર્થકતા છે, એમ નમ્ર મંતવ્ય છે.

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગ- ધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

લેખક-મુનિશ્રી હંસસાગરજી મહારાજ.

(ગતવર્તના પૃષ્ઠ ૩૧૨ થી ચાલુ)

સોમચંદ શેઠ પણ સર્વ વિચારોને મુખમુદ્રા પરથી સત્વર સંકેલી લઇને તેઓના વ્યવહાર સ્વાગતાદિમાં મોડળે જ મને તેઓ સાથે જોડાયા. પણ ક્ષણ અગાઉની શેઠશ્રીની વ્યગ્રતાને સદ્ગાથી કળી જનાર મગનલાલ આદિએ સીધું જ સૂચન કર્યું કે સોમચંદ શેઠ ! આપ આપના પુત્ર મનસુખ અને પુત્રી વાસંતીની ચિંતામાં છો ને ? જોયા ધર્મશુર ? આપને પણ છોડ્યા ? હવે આપને અમારી એક અરજ છે, સાંભળો ! યદ્યપિ અમે તો આપને હિતસ્વી નથી લાગતા પણ અમેએ તો અમારાથી બનતું આપનું સઘળું હિત કરી છૂટવાનો પ્રયાસ કર્યો જ છે અને તેમાં અમે મનસુખનો પત્તો મેળવવા પૂરતા તો સફળ થયા છીએ, માટે મનસુખને મેળવી જ લેવો હોય તો ગાડી તૈયાર કરાવો. એ વાત સાંભળીને આનંદિત થએલા સોમચંદ શેઠે પણ તુર્ત જ ગાડી તૈયાર કરાવી. ગાડીમાં સહુ મેઠા કે તુર્ત જ સૂચના મુજબ ગાડીવાને એ આમ્રવન ભણી દોડાવી. મારતે ઘોડે દોડતી એ ગાડી અદ્ય વારમાં તો મૃતપ્રાયઃ કુસુમના દેહ પાસે ખડી થઇ હતી. તેમાંથી બિતરીને કુસુમની અવસ્થા જાણ્યા બાદ તો જેઓનો સદંતર હૃદયપત્રો થઇ ગયો છે તે જ આ સોમચંદ શેઠ છે !

સ્વપર પરમ અહિતેષ્ટ આત્માઓની દબાવ્ય-પૂર્વકની જાળમાં એ રીતિએ ફસી પડવાને યોગે તે અધર્મીઆઓને પણ શ્રી સોમચંદ શેઠે સર્વસ્વ પ્રકારે આપેલા મદદનીશ વચનોથી સુધારકોને મન આજે ચઢતી કળાનાં અપૂર્વ પગરણુ હતાં. અનેક વર્ષો બાદ એમના ફૂડા પ્રયાસોની આંશિક છતાં ય તાત્ત્વિકસિદ્ધિ એમને આજે જ પ્રાપ્ત થઇ હતી. આજે એમનો ભાગ્યબાણ (?)

એમને પશ્ચિમે જાગ્યો ભાર્યો હતો ! અને એથી જ એ રીતિએ સોમચંદ શ્રેષ્ઠી જેવા જગત્રસિદ્ધ ધર્મીઆને પોતાની જાળમાં ઝકડ્યા પછી તો અન્યે-અન્ય એ સહુ સુધારકો સિંહાવલોકનન્યાયે એક બીજાની સામે જોઇને મૂછમાં મરકવા લાગ્યા.

એક વખતનો પરમમિત્ર કુસુમ ગમે તે કારણે પણ આ દુનિયામાંથી તો યુગ જ થવાની તૈયારીમાં હતો, એ નુકશાન આ સુધારકોને સામાન્ય નહોતું; પણ અતિ કષ્ટસાધ્ય સોમચંદ શેઠ આજે સુસાધ્ય બનીને પોતાના પક્ષમાં જોડાયા હોવાથી તેઓને નુકશાની કરતાં નફે જાગ્યો મનાયો હતો ! અને એથી જ નીરાધાર સ્થિતિમાં મુકાયલા મૂર્છિત કુસુમની તો સાર લેવાનું પણ એ સુધારકોએ મનથી જ માંડી વાળ્યું !

હવે તો એ સહુએ શ્રી સોમચંદ શ્રેષ્ઠીને પોતાના મતમાં વધુ ઝકડવા, એમના ઉપાસક પણ બની જઇને અતિ હાવભાવસ્વરૂપ વશીકરણ વિદ્યા જ પ્રયુજવામાં મસ્ત બન્યા. એ રીતિની પોતાની જાળમાં વધુ દઢીભૂત થતા દેખીને તેઓએ શ્રેષ્ઠીના કોમલ દિલમાંથી દયાધર્મને પણ સાવચૂક નાબૂદ કરી નાખવા દયાનાં મૂળીયાં જ ઉખેડી નાંખીને એ હૃદયને પાપવાસનારૂપ પતથરોવડે જ પૂરી દઇને કઠોર કરી નાખવા, શ્રેષ્ઠીની પાસે અનેક પવિત્ર મુનિવરો તેમજ ધર્મીઆઓનાં કૃત્રિમ છિદ્રોરૂપ પાપપાપાણીની સુસુંદર ઢાંચે અને હાવકે મુખે થેલીઓની થેલીઓ ફલવવા માંડી ! એ વર્ગ તરફથી થતી સલુકાઇભરી સર્વ વાતોને હવે તો વીતરાગની જ વાતો માનવા જેવું હૈયું કરી એકેલા શેઠશ્રીને ભાસેલી એ સહુ તથ્યતાને પરિણામે ધર્મીઆઓ પ્રતિને અનાદર દઢરૂઠ થયો. પરિણામે

[૬૬]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

એના દિલમાં હરેક ધર્મીઓ પ્રતિ ધૃણા ઉત્પન્ન થઈ; એટલું જ નહિં પણ અનતા પ્રયત્ને એ માની લીધેલા દંભી ધર્મીઓને ખૂબ ઉઘાડા પાડવાનો પણ એકરાર થયો. ખરેખર આત્મા માર્ગચૂત અન્યા પછી તો કહ્યું છે કે-અતઃપર્યં મન્યન્તે તથ્યં વિપરીતરુચિર્જનઃ ॥ દોષાતુરમનાસ્તિકં જ્વરીવ મધુરં રસં ॥૬૦॥

અર્થ:-‘દોષથી પીડાતો, તાવના વ્યાધિવાળો મનુષ્ય જેમ કટુ રસને મધુર માને છે, તેમ વિપરીત રુચિ આત્મા ખોટી વસ્તુને સાચી માને છે.’ અને તેથી જ તેમની માન્યતા એવી ઘડાય એમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે કુસંગીના સંગથી રંગા-યલા એ શ્રેષ્ઠી હવે પ્રથમના સોમચંદ શેઠ રહ્યા નથી.

આત્મહિતેષ્ટુ અન્ધુઓ ! મારા જ ધર્મી ગણાતા પ્રત્યક્ષ ધાતકી દૃષ્ટાંતથી હવે તો મને સચોટ સમજાયું છે કે આ કહેવાતો ધર્મીવર્ગ પરમ પાખંડી છે. તેઓની વધુ ઓળખ આપવાની કાળજીથી હવે તો આપ ખચિત જ વિરમશો એવી આશા રાખું છું.

અલારે તો આપણી એ પ્રથમ ફરજ છે કે, છેલ્લા શ્વાસ લઇને આયુષ્યના અંતને સૂચવતા આ ભાઇ કુસુમની સારવારમાં ચુંથાઇ જવું તેમજ થોડા જણે આપણા સહુના દેખતાં આ ભયંકર નદીમાં ઝંપાપાત કરેલ મનસુખની શોધમાં નીકળી પડવું. એમ કરતાં કુસુમને આરામ થાય અને મનસુખ જીવંત પ્રાપ્ત થાય તો બંનેને આપણી સાથે જ નગરમાં લઇ જઇએ. ધર્મહીણ આત્માઓના અતિ સંસર્ગના પરિણામે વિપરીત મતિ બનેલા શ્રી સોમચંદ શેઠ બોલ્યા.

સોમચંદ શેઠ ! માફ કરજો. મારે કહેવું પડે છે કે આપશ્રીનું અંતઃકરણ તો કહેવાતા ધર્મચુરુઓએ કૃત્રિમ દયાના દંભી ઉપદેશ તળે પ્રથમથી જ અંધ-શ્રદ્ધાથી પૂરી દીધું છે, રૂંધી નાખ્યું છે અને એથી જ એ હૃદય હળુ પણ હિતાહિતના વિચાર-વિહીનપણે અકર્તાવ્ય દિશા તરફ પણ ઢળી જાય

છે. આપશ્રીએ તો અત્યારે એ જ વિચારવું ઘટે કે અહિં વધુ વાર થોભવામાં પણ ભયંકર હાનિ છે, કારણ કે કુસુમને જે આરામ ન જ થયો અને મનસુખ પણ જીવંત ન જ મળ્યો તો એ બંનેનાં ખૂનનો પણ આરોપ આપણા ઉપર જ આવી પડવાનો પૂર્ણ ભય છે. અને જે એમ જ બને તો પછી આપણી સ્થિતિ શું ? મનસુખ પ્રતિ પુત્રમોહવાળા અને કુસુમ પ્રતિ દયાના ઝરાવાળા શ્રી સોમચંદ શેઠના અંતઃકરણને બીજી જ દિશામાં સત્વર પલટીને નિર્દય બનાવવા માટે, ‘મનસુખના તો નિષ્કારણ જ વૈરી છતાં’ કુસુમ જેવા પરમ મિત્રને પણ પ્રાણાન્ત કષ્ટમાં ય નિરાધાર મૂકીને ભાગી છૂટવાની કઠોર મનોવૃત્તિવાળા સહુ સ્વાર્થસાધુઓની મલિન મનો-વૃત્તિને અનુસરીને હિંમતચંદ્રે કહ્યું.

અરે ભાઇઓ ! જે એ વિચારને જ આપણે અનુસરીએ તો તો એ બંને બચવાના હોય તોયે નહિં બચે, અને આ ભયંકર જંગલમાં એ બંને નીરાધાર જ મરણ પામશે; એટલું જ નહિ પણ એમના મૃત કહેવરોને પણ ફર શ્યાપદો ચૂંથી નાખશે-ફાડી ખાશે ! એમના અંગત સંબંધી કહેવાતા આપણે આ વસ્તુ પણ ધ્યાનમાં લેવી જ ઘટે ને ? સંબંધની વાત બાબુએ રાખો તો પણ નીતિ શું સૂચવે છે ? દુનિયાનો વહેવાર પણ શું સૂચવે છે ? એ જ ને ! આમ છતાં પણ એ માર્ગનું આપણે ઉલ્લંઘન કરીશું તો આપણને જગત-દુનિયાદારીના મનુષ્યો શું કહેશે ? તેવાં જ સંયોગવશાત્ પુત્રમોહાદિની વાત મનમાં જ શમાવીને નીતિ અને વ્યવહારનાં નિદર્શનદ્વારા પણ શ્રી મનસુખને મેળવવાની અને કુસુમને સંભાળવાની જ હૃદયગત તમન્નાવાળા સોમચંદ શ્રેષ્ઠી બોલ્યા-

નીતિ અને વ્યવહાર વિશેરે તો લોકવર્તન છે. ગાડરીયા પ્રવાહની માફક જીવન વહનારા આત્માઓ-એ જ એને હરપળે આગળ કરવાં રહે છે તત્ત્વદષ્ટિ આત્માઓ વસ્તુસ્વરૂપના જ્ઞાતા હોય છે, અને તેવા આત્માઓ અવસરોચિત કરવા ચૂકતા જ નથી. તેમાં

પ્રભુ મહાવીરે મોહમસ્ત જગતને ત્યાગધર્મ જ કેમ આપ્યો ?

[૬૭]

માડરીયા પ્રવાહને પણ આડે લાવતા નથી. તેઓ તો નિર્મેદી પ્રાયઃ હોઇને આવા કટોકટીના સમયે એ જ વિચારે છે કે-દેહ સડનપડન સ્વભાવી હોઇને નશ્વર છે. જન્મ્યો તેનું મૃત્યુ નિશ્ચય હોવાથી વહાલો સંબંધી પણ મૃત્યુના મુખમાં આવી જ પડવાનો હોયો તેથી જ મૃત્યુને ભેટવા તૈયાર રહેવાની એ ફરજમાં મૂકાયો છે. એની સાથે મારે સંબંધ શું ? તેમ કરતાં ક્રમે એ પ્રાણવિમુક્ત થયા બાદ તો એના જડદેહની જગતને પણ કિંમત નથી, તો હું તેને કિંમતી શી રીતે ગણું ? એમ સમજવા છતાં જગતમાં કામ આપતાં બંધ થએલા પ્રાણીની પળોજંજીમાં પડીને માનવજીવનના અણુમૂલા વખતને નિરર્થક વેડશી નાખવામાં લાભ શો ? સોમચંદ શેઠની મનોભાવનાનો અમલ નહિં જ કરવા દેવાની ઇચ્છાને લીધે વચ્ચે જ ખોલી બેઠેલા પરમાણુદે શ્રેષ્ઠીને એ મુજબ કહેવા સાથે એ પણ ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે-ભાઈ હિંમતચંદ્રની ઉપરોક્ત ભયનિદર્શક વાત પણ એટલી જ મહત્ત્વપૂર્ણ છે.

ભાઈ પરમાણુદે ! તે કહ્યું તે તો સુક્તિયુક્ત જણાય છે, પણ એક બાજુ આ ભયંકર જંગલ છે અને બીજી બાજુ ઘેર અંધકારને ચોતરફ ફેલાવતી રાત્રિ એ લયંકરતામાં વધારો કરી રહી છે. સંજોગમાં આ કુસુમને કવચિત્ આરામ થયો તો પણ હિંસક જનવરો એમને હણી નાખશે માટે મને તો થોડીવાર અહિં થોભવું જ ઉચિત લાગે છે. બહાલા પુત્ર મનસુખને મંભીર નદીમાં ઝંપાપાત કરીને પ્રાણવિમુક્ત થવાની સ્થિતિમાં નજરોનજર જોવાથી હૃદયમાં તીવ્ર વેદનાત્રિ ભભૂંટી રહ્યો હોવા છતાં અત્યારે તો પોતાના હૃદય ઉપર પણ સામ્રાજ્ય ધરાવતા એ સુધારકોની સન્મુખ તો મનસુખની ચિંતા વ્યક્ત કરવા અશકત જ બન્યા સોમચંદ શેઠને કહ્યું.

સોમચંદ શેઠ ! આપને થોડો વખત પણ અહિં થોભવું જ ઉચિત લાગે છે એ તો ઠીક પણ ભાગ્યને માનનારા આપણે છીએ તથા મને તો તેમ કરવું એ આપને માટે અત્યારે યોગ્ય જણાતું નથી.

કુસુમના પ્રારબ્ધમાં જો મનુષ્યપણે વધુ જીવવું નક્કી હશે તો આ ઘેર જંગલમાં અને સાથે પ્રાપ્ત થએલી ભયંકર રાત્રિમાં પણ એને ઉત્તી આંચ આવવાની નથી. એ તો ખરું જ છે ને ? પણ આપણે અહિં રહેતાં જો કુસુમ યમસદન જ પહોંચ્યો તો આપણા તો ખૂરા જ હાલ છે માટે હિંમતચંદ્રની સલાહ અનુસાર આપણે તો કુસુમને અહિં- ભાગ્ય ઉપર જ છોડીને ચાલ્યા જવું એ જ હિતાવહ છે. હિંમતચંદ્રની વાતમાં વચ્ચે તાપસી પૂરતાં મણિચંદ્રે કહ્યું.

પરિણામ એ આવ્યું કે-કુસુમ અને તેનાથી ય બહાલા પુત્ર મનસુખ પ્રતિ દયા અને સ્નેહપૂર્ણ લાગણીના સોમચંદ શેઠને અનિચ્છાએ પણ અન્તે એ નિર્વિવેકીઓના વિચારને આધીન થવું જ પડ્યું ! અને એથી જ એ બંને ય દુઃખદ અવસ્થાવાનોની સંભાળ કરવાની ભારી ઇતેખરીને મનમાં જ શમાવી દઇને એ સર્વની સાથે શ્રેષ્ઠીએ પણ ગાડીમાં બેસી નગર ભણી પ્રયાણ કર્યું.

મૂર્છિતાવસ્થામાંથી ક્રમે સુચેતન બનેલા કુસુમે, એક વખતના એ દિલોળન મિત્ર મનાતા છૂપા સ્વપરવૈરીઓની એ રીતિની નિર્વૃણ મનોદશાને આજે જ સાક્ષાત્ અનુભવી-ઠાનોકાન સાંભળી ! પરને ચેતકેનાપિ પીડીને પણ પરમકલ્યાણકર ધર્મનો ધ્વંસ કરી નાખનારી એ વર્ગની સમસ્ત કારવાઈ આજે જ એને ભયંકર રૂપે ભાસી ! એ સહુ પ્રતિનો રાગ એના હૃદયાવાસમાંથી એકએક નષ્ટ થયો. અને એ પછી તો એ કામગીરીના જ પરમ હાથારૂપ આજસુધીનું પોતાનું જીવન પણ કુસુમને વધુ કારમું લાગ્યું ! અને તેથી જ તેઓની વાતનો વિચાર જ તણ દઈને એ વર્ગની દુષ્પ્રવૃત્તિના આગેવાન બનીને આજ સુધી પોતે જ ઉપાર્જન કરેલ ઘેર પાપોના પશ્ચાતાપે ચૂક્યો. દષ્ટિ સન્મુખ તરતા એ અધર્મે એના સમસ્ત દેહને કંપાવી મૂક્યો ! ભયંકર પાપાશિના એ ભડકાએ એ કામલ દિલના બનેલ કુસુમને હૃદય-દાહ આપીને ખૂબ જ કદર્યા માંડ્યો. પરિણામે

[૬૮]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

‘હા ! મારું શું થશે ?’ એવા નિરાશાજનક નિશ્વાસોની પરંપરાશ્રી દાવાનળથી સળગતા ઉદ્ધારો એના મૌન રહેવાને યોગ્ય એ ઘોર જંગલમાં પણ હૃદય-માંથી પૂરબહાર ઉછળવા લાગ્યાં ! એ કુસુમને અત્યારે એ જંગલના હિંસક પશુઓના ભય કરતાં પણ પાપનો ભય ભયંકર ભાર્યો હતો એ એનું પ્રતીક હતું.

એ સાથે બળતામાં ઘીની જેમ પરમોપકારી ધર્મમિત્ર મનસુખનો ત્રિવેણી ઝંપાપાત પણ એને ત્રિવિધ પીડવા લાગ્યો. એ પીડાશ્વ ક્ષત ઉપર ધર્મવીર ધર્માત્મા સોમચંદ શેઠને પણ પોતાનું ખોટું જ નિમિત્ત આગળ ધરીને એ ભવાભિનંદી-ઓએ ધર્મબ્રષ્ટ કર્યો. અરે ! ધર્મ અને ધર્મીજનોનો જ પરમદ્રેષી કર્યો એ બનાવે ખાર નાખ્યો. આથી તો કુસુમના દુઃખે વિકરાળરૂપ ધારણ કર્યું હોવાને લીધે એ આખા ય દિવસના ભૂખ્યા કુસુમની નિદ્રાનું રાત્રિભર અપહરણ કર્યું. અર્થાત્ સમસ્ત રજની પણ એના અનેક અમર્યાદ દુઃખોને વધુ ખેંચાવવા એ દુઃખી કુસુમથી દૂર જ નાસી ગઈ !

તે તે કષ્ટોના સહચર ભૂખ અને શ્રમાદિ કષ્ટોને તો ભૂલી જ જઈને એ ભારી દુઃખના દરિયામાં ડોવાતાં છતાં કુસુમને વહાલા ધર્મમિત્ર મનસુખ તથા એન વાસંતીની ચિંતા, એ વિકરાળ રાત્રિને વ્યતીત કરવાનું પરમ આલંબન હતું એ સાચું છે પણ એ આલંબને તો દુઃખદ રાત્રિને સેંકડોગણી વધારી મૂકી હતી; અર્થાત્ એ ચિંતાથી તો એ રાત્રિ કેમે ય ખૂટતી નહોતી. એવી ભયંકર કપરી રાત્રિ

એ ભયંકર જંગલમાં વહી રહેલી ગંભીર ત્રિવેણના કિનારે પણ એકાકીપણે જ વ્યતીત કરવાની સ્થિતિમાં મૂકાયલા કુસુમે સવાર થયે પ્રથમ તો મનસુખની જ શોધમાં નીકળી પડવાના નિર્ધાર ઉપર આવીને તે જંગલમાંના એક અતિ ઊંચા અને ઘટાટોપ વૃક્ષ ઉપર આરોહણ કરીને એ કાલ-રાત્રિ સમી રાત્રિને કેમે કરીને કષ્ટે વ્યતીત કરી.

જંગલના સમસ્ત હિંસક પશુઓએ ગિરિ ગહવરાદિતું શરણું લીધા બાદ, નિર્મળ પ્રભાતે એ આત્રવનને ભયવિમુક્ત બાણીને મનસુખને મેળવવા અધીરા અને આકળા બનેલા કુસુમે પ્રથમ તો એ વૃક્ષની જ ટોચેથી ત્રિવેણીના કિનારે પોતાની ચપળ દષ્ટિને ચોતરફ દૂર દૂર ફેંકી પરિણામે એ નદીને સામે તીરે અતિ દૂર ભૂભાગ ઉપર એક કપડું પડ્યું હોવા જેવો એમને ભાસ થયો ! અને એથી તો મનસુખના જીવન પ્રતિ જ શંકાશીલ બનીને હાંફળાફાંફળા હૃદયે એ ઝપાટાખંધ વૃક્ષથી નીચે સરકી પડ્યો.

નીચે ઊતરતાંની સાથે એ નદી ભણી મુકીઓ વાળીને એ નિષ્પાપ અને નિઃસ્પૃહવૃત્તિધર કુસુમે દોટ મૂકી, એટલું જ નહિ પણ ધર્મમિત્ર મનસુખને સત્વર મેળવવાની તથા બહેન વાસંતીને દુઃખમુક્ત કરવાની આતુરતાપૂર્વક ધન્યકાતા હૃદયે અને ઊંચા શ્વાસે ખારા મિત્ર મનસુખવત જીવનમરણનો કાયડો અણુઉકેલ જ રાખીને એ ત્રિવેણીમાં ઝંપલાવ્યું.

—ચાલુ

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

વૈષ્ણક : શ્રીયુત મોહનલાલ ઠલીચંદ હેશાઈ.

B. A. LL. B. Advocate.

(ચતુર્થ ગુરુ ૪૦ થી શરૂ)

શિ રોહીમાં સહસ્ત્રમહલના સમયમાં તોડોનો ઉપદ્રવ આપણા ચરિત્રનાયકે ટાળ્યો, તેથી તે રાજ્યએ પોતાના રાજ્યમાં અમારિ પ્રવર્તોવી. (તે માટે હવે પછી જુઓ.)

ઈડરના રણમહલના રાજ્યમાં ઝોસવાલ વચ્ચેના જ સંઘપતિ એક રાજા જેવો પ્રભાવશાળી અને કુખેર જેવો શ્રીમંત થયા. સ્વદારસંતોષનું વ્રત રાખનાર ચારિત્રવાન અને અનેક સત્રાગાર-અન્ન-ક્ષેત્ર કાઠી હુકાળને સુકાળ કરનાર થયા. તેના ચાર પુત્ર નામે ગોવિંદ, વીસલ (કે જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કર્યો છે), અકૂરસિંહ અને હીરો થયા. (કિયારતનસમુચ્ચયની પ્રશરિત. પીટર્સન રિપોર્ટ ૬ પૃ. ૧૭). રણમહલ પછી થયેલા રાવ પૂંજના બહુમાનપાત્ર ઉક્ત ગોવિંદે તારંગાગિરિ-પર કુમારપાલ રાજાના બંધાવેલા અનિતનાથ જૈન મંદિરનો ઉદ્ધાર કરી તેમાંના બિંબનો મ્હેચ્છા-એ ભંગ કરેલ હોવાથી તેને બદલે શ્રી અનિતનાથનું નવીન મોહું બિંબ કરાવી પધરાવ્યું ને તેમાં સોમસુંદરસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી (સં. ૧૪૭૯). વિશેષમાં ગોવિંદે સંઘપતિ થઈ શત્રુજય, ગિરિનાર અને સોપારકની યાત્રા કરી. જયપ્રવાયકને ઉક્ત સૂરિએ આપેલા સૂરિપદનો ઉત્સવ કર્યો (સા. સૌ. સર્ગ ૭).

આંગાનેરનો જયસિંહ સોમસુંદરસૂરિના શિષ્ય સોમદેવસૂરિના વચનોથી મસ્તક નમાવતો હતો. (સા. સૌ. ૧૦, શ્લોક ૪૦-૪૧. ગુરુ. ર. ૧, ૧૦૮.)

જુનાગઢમાં લક્ષ્મીસાગરે નાની વય છતાં દુર્વાદીનો મદ ઉતારી મહિપાલ આદિ રામચંદનાં

ચિત્તને રંજિત કર્યું. (ગુ. ર. ૧, ૮૫) રા. મંડલીક (ત્રીજો) સં. ૧૫૦૭ માં ગાદીએ આવ્યો. તે જ વર્ષના માત્ર (વદિ) સપ્તમી ચુરવારે વૃદ્ધ તપાગ-ચંદના રત્નસિંહસૂરિના પટ્ટાભિષેકને અવસરે પંચમી, અષ્ટમી, ચતુર્દશી દિનોમાં સર્વ જીવની અમારિ પ્રવર્તોવી; બ્યારે એકાદશી અને અમાવાસ્યામાં તેનું પાલન પૂર્વે થવું જ હતું (ઉપરક્રોધાનો શિલાલેખ). તેના સમયમાં સં. ૧૫૦૯ માં માત્ર શુદિ ૫ ને દિને ગિરનાર પર શ્રીવિમલનાથનો પ્રાસાદ ખંભાતના સંઘપતિ શાણુરાજે બંધાવ્યો ને તેમાં ઉક્ત રત્નસિંહસૂરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી. (કે જેનો શિલાલેખ ત્યાં મોળુદ છે.) આ રાજા સોમદેવ-સૂરિની પૂરેલી અને વિદ્વાનોએ વર્ણવેલી મહાઅર્થ-વાળી સમસ્યાને કર્ણુથી સાંભળી ચમત્કૃત થયો હતો (સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય ૧૦, શ્લોક ૩૬. ગુરુ-રત્નાકર કાવ્ય ૧, ૧૦૮).

દીક્ષાગુરુ દેવસુંદરસૂરિ—

અંધકારના દીક્ષાગુરુ દેવસુંદરસૂરિ હોય એમ જણાય છે, કારણ કે સં. ૧૪૫૫ માં રચેલ ત્રૈવેદગોષ્ઠી નામની પુસ્તિકામાં અંધકાર પોતાને તે સૂરિના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવી જ્ઞાનસાગરસૂરિ પાસેથી પોતે શીખેલ છે એમ જણાવે છે. સં. ૧૪૪૬ માં રચેલી ગુર્વાવલી શ્લોક ૪૨૦ ને ૪૨૧ માં જણાવે છે કે:—તેમના શિષ્ય તરીકે વાચકો-ની વચ્ચે જુલુ રહિત હોવા છતાં મારા જેવાને

૧. શ્રીમત્તપાગળનમોર્ગળમાસ્કરામ શ્રીદેવસુંદર-ગણાધિપશિષ્યકેળ ૧ શ્રી જ્ઞાનસાગર ગુરુત્તમપાઠિતેન વાલ્યેડપિ તર્કકુતુકામુનિષ્ટુદેશ ॥૩॥ ત્રૈવેદગોષ્ઠી અંતે

[૭૦]

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

ગણુવામાં આવે છે, જેમ ગ્રહસ્વામીના પુત્ર તરીકે શાનિને તે પાંગળો હોવા છતાં પણ ગ્રહમંડળમાં પૂજવામાં નથી આવતો ?-આવે છે તેમ. તેમના હસ્તકમલના વાસકેપનો પ્રભાવ એવો છે કે જે સુકુટધારી(ગચ્છની ગાદીનો સુકુટ ધરનાર)થી હું મુનિસુંદર યોગ્ય થયો.^૧ આમાં દેવસુંદરસૂરિના (નહિ કે સોમસુંદરસૂરિના) સંબંધ છે એમ મને લાગે છે. તેમને જ પોતાના ગુરુ તરીકે જણાવે છે, કારણ કે ગુણરત્નસૂરિ, સોમસુંદરસૂરિ અને કુલમંડનસૂરિનું વર્ણન કરીને તેના ૪૧૬ માં શ્લોકમાં કહેલ છે કે આ ત્રણે ગુરુ શ્રી દેવસુંદરનો આશ્રય લે છે; ૪૧૭ મો શ્લોક તે ગુરુનો પ્રશસ્તિ શ્લોક છે; ૪૧૮મા શ્લોકમાં 'તેમના (એટલે દેવસુંદરસૂરિના) ગણુરત્નસિંધુમાં મુનીદ્રશ્પી રત્નો છે એમ કહી ૪૧૯ માં શ્લોકમાં દેવશેખરગણિનું વર્ણન આપી શ્લોક ૪૨૦ ને ૪૨૧ માં ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાનું નામ ગર્વરહિતપણે દાનતાથી આપે છે. વળી આ ૪૨૧ માં શ્લોક પરથી પોતાને વાયકપદ આપનાર પણ દેવસુંદરસૂરિ હોય તેમ જણાય છે. તે ગુર્વાવલીને અંતે પણ પોતે પોતાને તે સૂરિના વિનેય એટલે શિષ્ય જણાવે છે અને તે જે વર્ષમાં રચાયેલી તે જ વર્ષમાં-સં. ૧૪૬૬માં પોતાને ધર્મ પ. પ્રમાણે ઉપાધ્યાય-વાયકપદ મળેલું.

ગુર્વાવલીમાં સં. ૧૪૨૪માં સ્વર્ગસ્થ થયેલા સોમતિલકસૂરિના ત્રણ મુખ્ય શિષ્યો ગણાવ્યા:- ચંદ્રશેખરસૂરિ, જ્યાનંદસૂરિ અને ઉક્ત દેવસુંદરસૂરિ. આ છેલ્લાનો ધ. પ. પ્રમાણે જન્મ-સં. ૧૩૬૬ (સં. ૧૪૮૨ની જિનવર્દનકૃત તપોગચ્છ ગુર્વાવલી

કે જે મેં 'ભારતીય વિદ્યા' પુ. ૧, અંક ૨ માં પ્રકટ કરાવી છે તેમાં સં. ૧૩૬૭), દીક્ષા સં. ૧૪૦૪ મહેશ્વરગ્રામે, સુરિપદ પાટણમાં સં. ૧૪૨૦માં (પલ્લીવાળ કુળના આજી શ્રેષ્ઠીના વંશજ સોની સિંહે કરેલા પદોત્સવપૂર્વક જ્યાનંદસૂરિની સાથે) સં. ૧૪૨૦ માં. પાટણમાં ગુંગડી સરોવરે જોગી ઉદ્યાના પાસે વળા લોક સમક્ષ તેમને પગે લાગી વંદન કર્યું ત્યારે તેમ કરવાનું લોકે કારણ પૂછતાં તે જોગીએ જણાવ્યું કે ગિરનાર પરના સુવર્ણ-સિદ્ધિ કરનારે 'જિ પુરુષ યુગોત્તમ છે' એમ કહ્યું તેથી હું નમું છું. (જિનવર્દનની ગું) બ્યારે આપણો ગ્રંથકાર ગુર્વાવલીમાં કહે છે કે 'પાટણના ગુંગડી તળાવમાં ત્રણસો જોગીના નૃત્યવાળો ઉદ્યાપ નામનો યોગી અનેક મંત્રાદિ સમૃદ્ધિવાળું મંદિર કરી ત્યાં રિશ્તિ કરી બેઠો હતો. રોગ કે સ્થાવર જંગમ આપતને દૂર કરતો. જલ, અગ્નિ, સર્પોદનો બય ટાળનાર, ભૂત, ભવિષ્ય જાણનારો તે અદ્ભુત પુરુષ નૃપ, ધનિક, મંત્રી આદિ આખલ પ્રજાથી પૂજાતો હતો. તેણે દેવસુંદરસૂરિને પોતાના સાથીઓ સહિત દંડવત પ્રણામ દૂર રહીને ભક્તિ-ભાવથી ક્યો ને લોકો સમક્ષ ગુરુની સ્તુતિ કરી. સંઘાધિપ નરિયા આદિએ આ નમનનું કારણ પૂછતાં તે જોગીએ કહ્યું કે સુવર્ણસિદ્ધિ કરનારામાં દિવ્ય જ્ઞાની ગુરુએ એમ આદેશ કર્યો છે કે પદ્મ નામના દંડ પરિકર ચિહ્નવાળા આ સૂરિ વંશ છે અને કદ્યાણુદાતા યુગપ્રધાન આદિ છે તેથી હું નમ્યો. (ધ. પ. કહે છે કે આ નમન સં. નરિયાને વૈરાગ્યનું કારણ થયું.) વટપ્રદવાસી સારંગ મંત્રી પૂર્વજોના ચાલ્યા આવતા ક્રમ પ્રમાણે જિન-ધર્મ પ્રત્યે દ્રેષી હતો તે દેવવાણ્ણીથી તેમને યુગોત્તમ જાણી સિદ્ધપુર જઈ વાંદવા આવ્યો ને ગુરુ પાસે જૈનધર્મ ગ્રહણ કર્યો? પછીના ૩૨૭ થી ૪૬૦ શ્લોકમાં દેવસુંદરસૂરિના મુખ્ય શિષ્યો-જ્ઞાન-સાગરસૂરિ, કુલમંડનસૂરિ અને સાધુરત્નસૂરિ તેમજ અન્ય શિષ્યશિષ્યાદિ પરિવારમાં સોમસુંદર-

૧. શિષ્યસ્તદીયોડયમપીતિ મન્યતે શ્રીવાચકેન્દ્રેષ્વ ગુણોડપિ માદશઃ । મદ્વપ્રમોઃ પુત્ર ઇતિ મહાવલૌ ન પૂજ્યતે પર્વુરપીહ કિં શનિઃ ॥૪૨૦॥

અહો તેષાં કરામ્મોજવાસાનાં મુપ્રમાવતા । જાતો યૈર્મૈલ્લિર્ગૈર્યોગ્યહર્ક મુનિસુન્દરઃ ॥૪૨૧॥

ગુર્વાવલી

શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ.

[૭૧]

સૂરિ ને ગુણુરતનસૂરિ તથા દેવશેખરગણિ, મુનિસુંદરગણિ. અંથકાર પોતે, શ્રુતસુંદરગણિ આદિ ઉપાધ્યાયો, આરિત્રચૂલા આદિ મહત્તરઓ વગેરે અનેક ગણાવેલા છે.

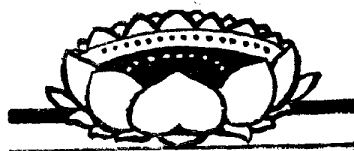
તેમના સ્વર્ગવાસની વાત ગુર્વાવલીમાં જણાવી નથી તેની રચનાના વર્ષ સં. ૧૪૬૬ સુધી તેઓ વિદ્યમાન હોય એમ લાગે છે ને તે અનુમાન તે સૂરિના સં. ૧૪૬૬ ના મળતા લેખ (નં. ૭૬૧ જી. ૧) થી ખરું હરે છે. ધર્મસાગરજી પોતાની પદ્માવલી કે તેમણે મુખ્યત્વે ઉક્ત ગુર્વાવલી પરથી ઘડી છે તેમાં પણ સ્વર્ગવાસનું વર્ષ જણાવેલું નથી. શ્રી મોતીચંદભાઈ પોતાના અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમના ગુજરાતી ભાષાંતરની બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં પણ (પૃ. ૬૦) દેવ-સુંદરસૂરિ સં. ૧૪૫૭માં કાળધર્મ પામ્યા હતા એમ કોઈ આધાર આપ્યા વિના જણાવે છે. સોમસુંદર-સૂરિને સૂરિપદ સં. ૧૪૫૭માં મળ્યું તે પરથી તેમણે આચાર્ય મૃત્યુસમય આસપાસ કોઈ શિષ્યને સૂરિ કરી પદ્ધર નીમી જાય છે એવું ઘણી વખત બને છે તો અત્ર પણ તેમ બન્યું હશે એમ ધારી ઉપ-રનું સ્વર્ગવાસ વર્ષ જણાવવા પ્રાયઃ દોરાયા હશે, પણ તે અનુમાન કે કલ્પના સત્ય નથી. સં. ૧૪૬૬ સુધી વિદ્યમાન હોવાનું ઉપર જણાવેલ કારણે બરા-બર જણાય છે તેમજ (હાલ સ્વ.) શ્રી વિજયધર્મ-સૂરિ 'દેવકુલપાટક'માં પૃ. ૧૨ ની ટિપ્પણીમાં તે સૂરિ સં. ૧૪૬૨માં સ્વર્ગે ગયા એમ જણાવે છે તે પણ ખરું નથી, કારણકે સં. ૧૪૬૨ માં લખાગેલી શ્રીમલયગિરિવિરચિત સપ્તતિકા ટીકાની તાગવતી

પ્રતિને સં. ૧૪૬૫માં શ્રી દેવસુંદરસૂરિના ઉપદેશથી પત્તન(પાટણ)ના જ્ઞાનકોશમાં મૂકવામાં આવી (પત્તનસ્થ પ્રાચ્ય જ્ઞેન ભાંડાગારીય અંથસૂચી નં. ૩૩૨ પૃ. ૨૦૨; તેમજ થોડા વખતમાં પ્રસિદ્ધ થનાર શ્રી જિનવિજય સંપાદિત જ્ઞેન પુસ્તક પ્રશ-સ્તિસંગ્રહ નં. ૬૮, પૃ. ૬૭) એટલે સં. ૧૪૬૫ સુધી તો તેઓ અવસ્ય જીવંત હતા.

આ લખાયા પછી મેં સં. ૧૪૮૨ની પં. ૧૭-નવર્દ્ધન ગણિની તપોગચ્છ ગુર્વાવલી ભારતીય વિદ્યાના બીજા અંકમાં છપાવી છે તે જોવા લેતાં મને માલૂમ પડ્યું કે તેમાં દેવસુંદરસૂરિના સ્વર્ગ-વાસનું વર્ષ સં. ૧૪૬૮ આપેલું છે અને તે યથા-સ્થિત હોવામાં હવે શંકાને સ્થાન નથી.

વિશેષ શોધમાં જણાય છે કે સોમતિલકસૂરિ 'સં. ૧૪૨૪માં સ્વર્ગસ્થ થયા બ્યારે તેને આગલે વર્ષે' તેના મુખ્ય ત્રણ શિષ્ય પૈકી અંદ્રશેખરસૂરિ સ્વર્ગ-સ્થ થયા હતા એટલે બીજા બે શિષ્યો નામે જયા-નંદસૂરિ અને દેવસુંદરસૂરિ બંને પદ્ધર પોતાને ગણા-વતા હતા. જયાનંદસૂરિ સં. ૧૪૪૧માં સ્વર્ગસ્થ થયા પછી દેવસુંદરસૂરિ સોમતિલકસૂરિના અનન્ય પદ્ધર જીવનપર્યંત રહ્યા (જુઓ પત્તનસ્થ ઉક્ત સૂચી નં. ૩૫૦, પૃ. ૨૧૫, ને નં. ૩૮૧, પૃ. ૨૩૨) તેમણે પાંચને સૂરિપદવી આપી હતી:— ૧ જ્ઞાન-સાગરસૂરિ સં. ૧૪૪૧ ખંભાતમાં, કુલમંડનસૂરિ સં. ૧૪૪૨, તેની સાથે ગુણુરતનસૂરિ સં. ૧૪૪૨ ખંભાત, સોમસુંદરસૂરિ સં. ૧૪૫૭ પાટણ અને સાધુરતનસૂરિ સં. ૧૪૫૮ માં પાટણમાં.

અપૂર્ણ—

લેખક : મોહનલાલ દીપચંદ શેક્સી.

પ્રેમથી મુક્તિ.

(૨)

(ગતાંક ૫૪ ૧૬ થી શરૂ)

લગ્ન કરવા ગયેલા બાવીશમા જિનેશ્વર શ્રી અરિષ્ટનેમી પશુઓનો આત્મનાદ સાંભળી રથને પાછો વાળે છે. એ પ્રસંગ આલેખતાં શ્રી કલ્પસૂત્ર પરની સુખખોધિકા ટીકા રચનાર ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી વિનયવિજયજી ને ને વાતો-સખીઓના સંવાદરૂપે-હરણ-હરણીના સંવાદરૂપે અને તીર્થપતિ સહ માતાપિતાના સંવાદરૂપે-રજૂ કરે છે એ સર્વનો ભાવ ચોવીશી-કાર મહાત્મા આનંદધનજી, શ્રી દેવચંદ્રજી અને ઉપાધ્યાય મહારાજ શ્રી યશોવિજયજી બાવીશમા પ્રભુના સ્તવનોમાં આણે છે.

‘નેમિ જિણેસર નિજ કારજ કર્યું.’

એ લીંટીથી આરંભ કરતાં શ્રી દેવચંદ્રજી આખાયે બનાવને તાત્ત્વાક્રતાનો સ્વાંગ સજાવી પુદ્ગલનું વિભતિપણું, રાગદશાથી સંસારભ્રમણ અને પ્રશસ્તાથી આશ્રવનો નાશ અને કુમે એ દ્વારા મુક્તદશાનો ચિતાર ખડો કરે છે.

‘તોરણ આવી રથ ફેરી ગયા રે હાં,

પશુઆં દેધ દોષ; મેરે વાલમા.’

વાળા સ્તવનમાં ‘કુરંગ’ની રંગલંગતા, મુક્તિસુંદરીની ધૂર્તતા અને પ્રીતનિર્વાહન કરવામાં કઠીણતા દર્શાવી દીક્ષા અવસર પર શિર ઉપર હાથ રાખવાની વાતની યાદ આપે છે.

એ બે કરતાં શ્રીમદ્ આનંદધનજી આખાયે પ્રસંગને વધુ લંબાવે છે અને એમાં પત્ની પોતાને કરવામાં આવેલા અન્યાયને આગળ ધરી પતિને ઉપાલંબ દેતી, મુક્તિઓ દ્વારા

તેના કાર્યમાં રહેલી વિચિત્રતાનો ખ્યાલ આપતી અને પ્રાંતે એક કુલીન કાન્તાને અતુરપ વર્તન દાખવતી ચિતરે છે. એમાં રસની જમાવટ સાથે તત્ત્વના રહસ્યની ગુંથણી સારા પ્રમાણમાં કરાયેલી છે. એનો પ્રારંભ પ્રેમાળ પત્ની કરુણ સ્વરમાં, છતાં મિષ્ટ ઠપકાયુક્ત નિમ્ન રીતે આરંભે છે. બાણે તીર્થપતિ નેમી-શ્વર પાછા વળવાનો દઢ નિશ્ચય કરી સામે ઊભા છે, અને વિનમ્ર ભાવે સતી રાજેમતી દલીલદારા એ સર્વ કહી રહી છે-

અષ્ટ ભવંતર વાલહી રે,

તું મઝ આતમરામ, મનરા વાલા.

મુગતિ સ્ત્રી શું આપણે રે ?

સગપણ કોઇ ન કામ, મનરા વાલા.

ઘર આવો હો વાલમ ઘર આવો,

મહારી આશાના વિશરામ;

રથ ફેરો હો સાજન રથ ફેરો,

સાજન મહારા મનોરથ સાથ.

નારી વિના સ્નેહ નથી બાંધી શકાતો અને તેથી તો જગતમાં જેમની છાપ ઇશ્વરની છે એવા મહાદેવપાર્વતીને અર્ધાંગમાં ધારણ કરે છે ત્યારે તમે શા કારણે હાથ પકડવામાં બીછેડક કરો છો ?

પશુ અને પ્રાણીવર્ગની દયા ચિંતવનાર એ મહાશય ! મારા સરખી એક અબળાની પ્રાર્થના પ્રત્યે કેમ બહેરા કાન દાખવો છો ? શું તિર્યંચ કરતાં મનુષ્ય એછો કરુણાપાત્ર છે ?

એક તરફ કલ્પવૃક્ષ સદૃશ ફળને દેવાવાળા પ્રેમતરુને મૂળમાંથી છેદી નાંખ્યો અર્થાત એ

પ્રેમથી મુક્તિ.

[૭૩]

મિષ્ટ સુખોના ભોગ પર પીછું ફેરવી વાળ્યું અને ત્યાગીજીવન ધારણ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી પ્રાપ્ત થયેલ વૈભવને લાત મારી, પણ ધતુ-રાના જેવા એ યોગમાં તે શું બન્યું છે? જે જીવનમાં કેવલ ક્રુધા, પિપાસા, શીત, ઉષ્ણ આદિ પરિપહોની હારમાળા નિત્ય પ્રતિ સહન કરવાની એમાં તે કયું સુખ જોયું? કદાચ તમો મને વળવળતી મૂકી ચાલી નિકળ્યા તેથી હું તો શમશમી બેસી રહીશ, પુરુષ માટે એવા આચરણની નવાઈ પણ નથી! ક્યાં રાજવી નળ પ્રેમી વૈદર્ભીને છોડી ચાલી નહોતો ગયો? પણ મહાનુભાવ! આવા કાર્યથી સજ્જન મંડળીમાં કિંવા રાજસભામાં બેસતાં આપની કેટલી આખરુ વધશે એનો કંઈ વિચાર કયો ખરો? ક્યાં તો પ્રીત કરવી નહીં અને કરવી તો એને સાચવી જાણવી. સાચા પ્રેમીનું તો એ જ લક્ષણ છે. પ્રથમથી મને આવી ખખર મળી હોત તો લગ્ન માણવાનો મનસૂબો કરતે જ નહિ, પણ આપે જે પગલું ભર્યું એ એટલું તો ભયંકર છે કે એનાથી આપને તો કંઈ જ ગુમાવવાનું નથી પણ મારી તો જિંદગી ખલાસ થઈ!

આપ મોટા સમારંભથી ખોળા ભરી ભરી દાન આપો છો અને માંગનારની અભિલાષા પૂરો છો, પણ મેં—આપની દાસીએ એવી તે કંઈ ચોરી કરી કે એની માગણી અધૂરી રાખો છો? આપને નિરખી મારી સખીઓ અંદ્રાનના અને પ્રિયંવદા—વરમાં શ્યામતાને દૂષણરૂપ લેખતી હતી એ સામે મેં વિરોધ નોંધાવ્યો હતો પણ આપના આ કાર્યથી મને તેમનું મંતવ્ય સાચું જણાય છે. આપ પોતે પણ વિચારશો તો એમાં તથ્ય જણાશે. શ્યામ-બતા સરળતાસૂચક નથી જ.

ઓ સ્વામીનાથ! વધુ શું કહું? એક

તરફ તમો વીતરાગતાના ઢાલ પીટો છો, અરે નિરાગી છો એવો ગર્જન કરો છો, અને પવિત્ર પ્રેમદાસહ પ્રીત બેઠવાની બાંગ પુકારો છો, તો પછી શા સાફ શીવસુંદરીનો માર્ગ શોધો છો? અન્યને ઉપદેશો છો? શીવ-સુંદરીનો વર્તોવ પવિત્ર પ્રેમદા જેવો ક્યાં છે? એ તો વેશ્યા જેવી છે. તો શા માટે ગણિકા સાથે છેડા-ગાંઠ બાંધો છો? એ માટે યોગી-રાજના નિમ્ન વાકયો આ રહ્યા.

રાગીસું રાગી સહુ રે, વૈરાગીસ્યો રાગ;
રાગ વિના કેમ દાખવો રે, મુગતિસુંદરી
માગ. મન૦

એક ગુદ્ય ઘટતું નથી રે, સઘળો જાણે લોક;
અનેકાંતિક ભોગવો રે, બ્રહ્મચારી ગત રોગ.
મન૦

આપ મારા મુગટમણિ છો. કુલીન કાંતા-નો ધર્મ એક જ છે કે જેની સાથે વાગ્દાન થયું તેની સાથે જ જીવન નિભાવે એટલે મારી આપ સાહેબને વિનંતી છે કે આપ મારા દષ્ટિબિંદુને વિચારો. એકવાર પાછા ફરી આ અંગનાને પોતાની સાથે લઈ જાવ. 'એકવાર મુજને જુઓ રે, તો સીંઝે મુજ કાજ.'

આમ સતી રાબુલ વિનવણીમાં ઉંડા ઉતરતાં—મોહદશામાં તણાતા ગયા. ત્યાં કળું-પટ પર સ્વ અથડાયા કે વરરાજા તો પાછા સીધાવી ગયા. માતાપિતાને પણ પોતાના વિચારના બનાવી દીધા.

આ શ્રવણ કરતાં જ 'મુજને' યાદ આવ્યું. તરત જ અંતરમાંથી અવાજ ઉઠ્યો કે 'હું' તે કોણ? અને નેમીનાથ પ્રભુ સહ મારો કેવો સંબંધ? ઉભયમાં 'આત્મત્વ' સરખું જ. બાકી એ પુરૂષરૂપમાં અને હું સ્ત્રીરૂપમાં દષ્ટિગોચર થઉં છું એ તો કર્મરાજે ઉભો કરેલ તમાસો જ! જ્યાં સાચી વીત-રાગદશા પ્રાપ્ત થઈ કે તરત જ એ ભેદ

વર્તમાન સમાચાર.

પંજાબ સમાચાર.

શીઆલકોટમાં શ્રી જગદ્ગુરુદેવની જયંતી

ભા. શુ. ૧૦ ની રાત્રિના આઠ વાગ્યે શય-સાહેબ લાલા કર્મચંદ્રજી અગ્રવાલ ઝોનરરી માળ-રોડના બંગલે પંડિત ઝંકરનાથજી વકીલ (સમા-પતિ સનાતન સભા)ની અધ્યક્ષતામાં જાહેર સભા ભરવામાં આવી.

આવતીકાલે જોઓની જયંતી સમારોહથી ઉજવવાની છે તે અકબર આદશાહ પ્રતિબોધક જગદ્ગુરુશ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજના જીવન વિષયમાં પંડિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીએ મનોહર ભાષણ આપી સારો પ્રકાશ નાખ્યો હતો. આજે સ્થાનકવાસી ભાઈઓના આગેવાન વિગેરેની હાજરી ખાસ તરી આવતી હતી.

ભા. શુ. ૧૧ તા. ૧-૬-૪૧ સોમવારે શ્રી આત્માનંદ ભુવનમાં આચાર્યશ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરી-શ્વરજી મહારાજની અધ્યક્ષતામાં શ્રી જગદ્ગુરુદેવની જયંતી સમારોહપૂર્વક ઉજવવામાં આવી. પ્રથમ શ્રી આત્માનંદ જૈન ગુરુકુળની ભજન મંડળીના જગદ્-ગુરુદેવના મનમોહિત ભજનો થયા.

શ્રી જગદ્ગુરુદેવના આદર્શજીવન ઉપર પંડિત સરસ્વતીનાથજી ગુજરાવાલા, પંડિત પુરુષોત્તમચંદ જૈન શાસ્ત્રી એમ. એ. લાહોર અને પંડિત હંસ-રાજજી શાસ્ત્રી તથા પંડિત ભગવાનદાસજી આદિ વક્તાઓએ ભાષણ આપતાં એઓશ્રીના જીવનની મુખ્ય મુખ્ય ઘટનાઓ પર પ્રકાશ ફેંકતા જણાવ્યું કે જગદ્ગુરુદેવ કેવલ જૈન સમાજના જ ઉપકારી નહોતા, પરંતુ અખિલ ભારતવર્ષના ઉપકારી હતા; બદ્ધે વિશ્વભરના ઉપકારી કહેવામાં આવે તો પણ અતિશયોક્તિ ન કહેવાય. અકબર આદશાહને પ્રતિ-બોધી છ માસ તથા છ દિન જીવદિંસા બંધ કરાવવી, જીજ્યાકર યાત્રિઓનો ટેક્સ વિગેરે બંધ કરાવવા એવા અનેક જવલંત ઉદ્દાહરણ છે.

અધ્યક્ષસ્થાનેથી આચાર્યશ્રીજીએ જીલંદ અવાજે જગદ્ગુરુદેવના કાર્યો પર સુંદર પ્રકાશ નાંખી માંગ-લિક સંભળાવ્યું.

ભજન મંડલીના ભજનો પશ્ચાત્ પ્રભાવના લઈ સભા વિસર્જન થઈ.

ભૂસાઈ જાય ! કર્મરાજનું ત્યાં કંઈ જ ચાલે નહીં. જો પતિ એવા નેમીનાથે ત્યાગનો રાહ સ્વીકાર્યો તો તેમની પત્ની તરિકે મારો ધર્મ પણ તેમના ચીલે ચાલવાનો જ ગણાય, તો જ આશાધારિણી ગિરુદ લેખે લાગે. અને એમનો આશય ખોટો પણ નથી જ. કાય-મને માટે આ ભેદો ભુસી વાળવા. સદાને માટે જન્મ-મરણની જાળને તોડી નાંખવી એ દક્ષતાનું જ કાર્ય કહેવાય. હવે મને સમજાય છે કે આઠ ભવની પ્રીતિ યાદ કરી

એ માત્ર ઇશારો કરવા આવ્યા હતા કે-
'મેં જવાનો નિરધાર કર્યો છે અને તું પણ નિશ્ચય કરી લે. ફિકર નહિ. આ તો શાશ્વત સંબંધ સાંધવાની યુક્તિ બતાવી. બસ, આ ક્ષણિક ભોગોની લિપ્સાથી સંયુત. ક્યારે કેવળજ્ઞાન થયાની ખબર આવે કે હું દોડી પહોંચું. એ વિચારશ્રેણીમાં રાજેમતીએ 'સંયમ' સ્વીકાર કરવાનું ઉમદા તત્વ મેળવ્યું. પ્રેમનું બીજ પ્રાંતે ત્યાગમાં પરિણમી મુક્તિનું નિમિત્ત બન્યું.

વર્તમાન-સમાચાર.

[૭૫]

શ્રીઆલકોટ શહેરમાં જૈન રામાયણનો

ચઢેલો વરઘોડો.

જૈન અને સનાતની આદિ હિન્દુભાઈઓની જૈન રામાયણ સાંભળવાની ભાવના થતાં આચાર્યશ્રીજીને સર્વે ભાઈઓએ મળી પ્રાર્થના કરી કે-હે શુરહેવ ! અમેને તુલસી રામાયણ અને વાલ્મીકી રામાયણ સાંભળવાનું તો સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે પણ હજી સુધી જૈન રામાયણ સાંભળવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું નથી. અમારા ભાઈદેએ આપ-શ્રીનું પધારવું થયું છે તો આપ કૃપા કરી અમેને જૈન રામાયણ સંભળાવી અમારી જિજ્ઞાસાને પૂર્ણ કરો જેથી અમેને નવું નવું જાણવાનું મળે. આચાર્યશ્રીજીએ એઓની પ્રાર્થના મંજૂર કરી. આસો મુદિ બીજના દિવસે જૈન રામાયણ વાંચવા ફરમાવતાં સૌના મનોમથૂર હર્ષથી નાચી ઊઠ્યાં અને અમારાચાના ઘણેરે જૈન રામાયણનો વરઘોડો સમારોહથી કાઢવાનો નિશ્ચય કર્યો.

મુખ્ય મુખ્ય શહેરમાં આમંત્રણપત્રિકાઓ મોકલાવી. શુજરાંવાલા, લાહોર, અમૃતસર, નારોવાલ, નેહલમ, જમ્મુ, દિલ્હી, બિકાનેર આદિથી ઘણા બંધુઓ સમય પર આવી પહોંચ્યા.

બપોરના ત્રણ વાગ્યા પછી જૈન રામાયણનો વરઘોડો સમારોહપૂર્વક રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી અગ્રવાલ ઓનરેરી માછરૂટની કોઠાથી ચઢ્યો અને મુખ્ય મુખ્ય બજારોમાં ફરી શ્રી આત્માનંદ જૈન ભુવનની પાસે ઉતર્યો. શ્રી આત્માનંદ જૈન શુરકુળની ભજન મંડળી, નારોવાલની ભજન મંડળી અને સનાતન ધર્મની ભજન મંડળીઓએ માનવમેદનીના મન આકર્ષી લીધાં હતાં. એ બધીઓને શણગારી એકમાં કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યચરિત ઔદ્ધમી શતાબ્દિની હસ્તલિખિત જૈન રામાયણની પ્રત પધરાવવામાં આવી અને બીજામાં ન્યાયામ્બાનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી) મહારાજની પ્રતિષ્ઠિત પધરાવવામાં આવી હતી. વરઘોડામાં જૈનો ઉપરાંત બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, સનાતની, આયસમાજી, શીખ, મુસલમાન વિગેરે સર્વે કેમના બંધુઓએ સંમિ-

લિત થઈ જૈન ધર્મની શોભા વધારી હતી. જેવા સારુ બજારોમાં તો માનવમેદની ઘણી જ ઉમટી પડી હતી. બહારથી આવેલા તેમજ અત્રેના સ્થાનકવાસી ભાઈઓ પણ વરઘોડો જેવા ઉતરી પડ્યા હતા. બીજના સવારે સાડાસાત વાગે લોકોના ઉત્સાહ અને જયજગડારની સાથે જૈન રામાયણનું બ્યાખ્યાન આચાર્યશ્રીજીએ સુલંદ અવાજથી શરૂ કર્યું.

બહારથી પધારનાર સર્વે બંધુઓની ભોજન આદિથી ભક્તિ રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરેરી માછરૂટ કરી હતી.

રાયસાહેબ લાલા કર્મચંદજી ઓનરેરી માછરૂટ કરાચી પધારેલા હોવાથી એઓના જ્યેષ્ઠ પુત્ર બાણ દીનાનાથજી અગ્રવાલે બહારથી પધારેલા મહેમાનોનું ભોજન આદિથી ઘણું જ સુંદર સ્વાગત કર્યું હતું.

ઉક્ત બાણજીએ તથા લાલા ગોપાલશાહજીએ વરઘોડાની વ્યવસ્થા સુંદર જાળવી હતી.

શ્રી આત્માનંદ જૈન સેવક મંડળ, શ્રી આત્માનંદ જૈન યુવક મંડળ અને શ્રી વિજયાનંદ જૈન સેવક મંડળ શુજરાંવાલાએ ભોજન, પંડાલ અને વરઘોડા આદિની સુંદર વ્યવસ્થા જાળવી યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

આચાર્ય શ્રીમદ્ વિજયકમળસૂરીશ્વરજી મહારાજની જયંતિ.

આસો મુદિ ૧૦ મંગળવાર તા ૩૦-૬-૪૧ના રોજ આચાર્ય મહારાજશ્રીની સ્વર્ગવાસતિથિ હોવાથી શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા-ભાવનગર તરફથી જયંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. સવારમાં શ્રી મોટા જિનાલયમાં શ્રી નવપદજીની પૂજા ભાવનાપૂર્વક ભણાવવામાં આવી હતી અને બપોરના સભાસદોનું સ્વામીવાસલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું.

સુધારો.

ભાદરવાના અંકમાં શ. ૧૨૫) શેઠ ક્ષેત્રચંદ ઝવેરભાઈ તથા શ. ૭૫) શેઠ ઝવેરભાઈ ભાઈચંદના જયંતિ ફંડ માટે છપાયું છે, તે શ. ૧૨૫) ક્ષેત્રચંદ-ભાઈ, જાદવજીભાઈ, અનોપચંદભાઈ, ચીમનલાલ-ભાઈના મળીને શેઠ ઝવેરભાઈ ભાઈચંદને નામે સમજવા.

પ્રતિમા-પૂજન

લેખક અને સંપાદક સુનિરાજશ્રી ભદ્રંકરવિજયજી મહારાજ. આચાર્યશ્રી વિજયદાનસૂરીશ્વરજી જૈન ગ્રંથમાળા ગ્રંથાંક ૨૮.

આવકધર્મની મુખ્ય શરૂઆત શ્રી જિનેશ્વર દેવની દ્રવ્યભાવપૂજા છે, અને તે અનુપમ ધર્મ-ક્રિયા છે. મૂર્તિપૂજનો તો મૂળ આગમોમાં અધિકાર છે, અને મૂર્તિપૂજનથી પ્રાણીને ઉત્તરોત્તર શું અપૂર્વ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે આ ગ્રંથમાં શાસ્ત્રાધારો અને યુક્તિ વગેરેથી સમજાવવામાં આવેલ છે. મૂર્તિપૂજનના વિરોધીઓને વાંચવા જેવો આ ગ્રંથ છે. આવા ગ્રંથો મૂર્તિપૂજનમાં શ્રદ્ધા કરાવનાર છે. કિંમત આઠ આના પોસ્ટેજ સાથે, ગોપીપુરા સુરત ઉપરોક્ત ગ્રંથમાળાને લખવાથી મળી શકશે.

શ્રી સ્તંભતીર્થ સ્તવનમાળા.

યોગકે તથા પ્રકાશક શાહ ચંદુલાલ નેહાલાલ ખંભાતવાળા. આધુનિક રાગમાં સ્તવનો તથા વીર-વિજયજીકૃત સ્નાત્રપૂજા, શાંતિજન કલશ, અષ્ટ-પ્રકારી પૂજા, મોટી શાન્ત તથા પચ્ચખખાણુ વિ. નો સંગ્રહ ધર્મપ્રેમી બંધુઓ માટે ઉપયોગી છે. પ્રકાશકને ત્યાંથી ઠે. ઝવેરી બજાર દેરાસરની બાજુમાં, બીજી માળે, ઘર નં. ૧૨૨ સુબધ એ સરનામે રૂ. ૦-૦-૬ની પોસ્ટની ટિકિટો મોકલવાથી ભેટ મળી શકશે.

શ્રી જિનપ્રભસૂરજીકૃત વિધિમાર્ગ પ્રયા નામ સુવિહિત સમાચારી. સંપાદક સાક્ષર-વર્ધ શ્રીમાન જિનાવજયજી.

શ્રી જનદત્તસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડના ૪૪મા ગ્રંથ તરીકે પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે.

જુદી જુદી ૪૧ બાબતોની ખરતર ગચ્છીય વિધિવિધાન ક્રિયામાર્ગ આ ગ્રંથમાં બતાવવામાં

આવેલ છે. શ્રી જિનપ્રભસૂરજી મહારાજ ખરતર-ગચ્છમાં પ્રભાવક પુરુષ થઇ ગયા છે. અનેક ગ્રંથો તથા સ્તોત્રની રચનાઓ કરી છે. સંપાદકશ્રીજીએ આ ગ્રંથની બહુ સરલ અને સંકલનાપૂર્વક રચના કરી છે. સાથે પાઠાંતરો, પાછળ પરિશિષ્ટો આપવામાં આવ્યા છે. આ ગ્રંથ માગધી ભાષામાં હોવા છતાં સંપાદક સાક્ષરવર્ધશ્રીએ વિદ્વાતપૂર્ણ પ્રસ્તાવના ગુજરાતી ભાષામાં બહુ સુંદર શૈલીથી લખી છે અને આ ગ્રંથમાં ઘણું વિધિઓ આવેલી છે તે વિસ્તારપૂર્વક આવેલ હોવાથી આ ગ્રંથ જૈન સાહિત્યમાં કેટલો ઉપયોગી છે તે બતાવી ગ્રંથગૌરવમાં વૃદ્ધિ કરી છે. છાપ કામ બાઇડીંગ પણ વાજુજી સુંદર છે. જ્ઞાનભંડારો અને લાઇબ્રેરીના શણગારરૂપ આ ગ્રંથ છે. મળવાનું રથળ, શ્રી જનદત્તસૂરિ જ્ઞાનભંડાર, ગોપીપુરા, સુરત.

“ શ્રી પંચસંગ્રહ ” (દ્વિતીય ખંડ)

શ્રીમાન ચંદ્રમહત્તરાચાર્યરચિત અને આચાર્ય શ્રી મલયગિરિરચિત ટીકાનો આ અનુવાદ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથ જૈન કર્મસાહિત્ય વિષયનો એક સમર્થ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથનો અનુવાદ કરનાર ભાઈ હીરાલાલ દેવચંદ છે. પંચસંગ્રહ નવા કર્મસાહિત્ય ગ્રંથના અનુવાદને લોકભાષામાં ઉતારવો એ સહેલું કાર્ય નથી, કેમકે તે માટે કેટલું બહુ જ્ઞાન, અભ્યાસ અને પઠનપાઠન હોવું જોઈએ એ સહેલું સમજી શકાય તેવું છે. શ્રીયુત હીરાલાલભાઈએ આ ગ્રંથનું ભાષાંતર સાદું અને સરલ કરવા ઉપરાંત ગ્રંથમાં અનેક રથળે વિષયને સ્ફુટ કરવા માટે ટિપ્પણીઓ આપી ગ્રંથની ગૌરવતામાં વૃદ્ધિ કરી છે. હીરાચંદભાઈએ અનુવાદમાં ચર્ચાતા વિષયનો વિશેષ પરિચય ગ્રંથની શરૂઆતમાં આવેલ વિષય અનુક્રમણિકા વાંચતા જ વાંચકને જણાય તેમ છે. આ અનુવાદ કર્મ-વિષયના અભ્યાસીઓને ખાસ અભ્યાસ માટે ઉપયોગી બનેલ છે. કિંમત પાંચ રૂપિયા. મળવાનું રથળ, અમદાવાદ જૈન સોસાયટી નં. ૧૫

આ માસમાં થયેલા માનવંતા મેમ્બરો.

૧. મહેતા પ્રભુદાસ દુર્લભદાસ (૨)	વળા	લાઇફ મેમ્બર.
૨. મહેતા પ્રતાપરાય અનોપચંદ	"	"
૩. શાહ અમુલખભાઈ કેશવલાલ	વડવાણ શહેર	"
૪. શેઠ ચંદુલાલભાઈ વર્ધમાન શાહ	મુંબઈ	"
૫. શેઠ ખાણુભાઈ કુંવરજી	ભાવનગર	"
૬. શેઠ જીવણભાઈ ગોરધનદાસ	"	"
૭. શેઠ દુર્લભદાસ મૂળચંદ	મુંબઈ (વાર્ષિકમાંથી)	"
૮. શેઠ વૃજલાલ છોટાલાલ	ભાવનગર.	"

જાહેર સૂચના.

આવતા વર્ષે એટલે કે સં. ૧૯૯૮ના વર્ષમાં જે જે મહિના આવે છે, એટલા સારુ અમે સર્વે જૈન ધંધુઓનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ કે સુપ્રસિદ્ધ ન્યાયામ્બોનિધિ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી)મહારાજની સ્વર્ગારોહણતિથિ (જયંતી) પ્રથમ જે શુદ્ધ ૮ તા. ૨૩-૫-૧૯૪૨ શનિવારે જીવવામાં આવશે, કેમકે એઓશ્રીજી (ગુરુદેવ) સં. ૧૯૫૨ (પંજમી ૧૯૫૩) ના પ્રથમ જે શુદ્ધ આઠમે સ્વર્ગે સિધાવ્યા હતા. એટલે એઓશ્રીજીના સ્વર્ગવાસ પછી જ્યારે જ્યારે જે જે મહિના આવેલા ત્યારે ત્યારે પ્રથમ જે મહિનામાં એઓશ્રીજીની સ્વર્ગારોહણતિથિ (જયંતી) જીવવામાં આવી છે, એ જ પ્રમાણે આ વર્ષે પણ ઉપર લખ્યા પ્રમાણે પ્રથમ જે મહિનામાં જીવવામાં આવશે.

ખાસ કરી અમે જૈન પંચાંગકાર અને ભીંતીયા જૈન પંચાંગ તેમજ કેલેન્ડર પ્રકાશિત કરનાર, કરાવનાર મહાનુભાવોનું ધ્યાન ખેંચીએ છીએ કે જેઓ પોતાના પંચાંગ-ભીંતીયા જૈન પંચાંગ ચા કેલેન્ડરમાં એઓશ્રીજીની સ્વર્ગવાસતિથિ તેઓ ઉપર લખ્યા મુજબ છપાવે એ જ. સુરેષુ કિં બહુના?

લી. ન્યાયામ્બોનિધિ જૈનાચાર્ય ૧૦૦૮ શ્રીમદ્વિજયનંદસૂરીશ્વર (આત્મારામજી) મહારાજના પદધર આચાર્યવર્ય શ્રીમદ્વિજયવલ્લભસૂરિજી મહારાજની આજ્ઞાથી પં. સમુદ્રવિજય.

ભા. વ. ૧૦, તા. ૧૫-૯-૪૧

શીયાલકોટ (પંજાબ)

શ્રી પ્રભાચંદ્રસૂરિવિરચિત-

શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર (ભાષાંતર)

જૈન ઐતિહાસિક સાહિત્યનો આ ગ્રંથ વર્તમાનકાળના બાવીશ પ્રભાવક આચાર્ય મહારાજના જીવન ઉપર કર્તા મહાપુરુષે સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. જે જે આચાર્યનો પરિચય આપ્યો છે તેમાં તે સમયની સામાજિક, ધાર્મિક, રાજકીય પરિસ્થિતિ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ આપી સુંદર કથાનક (ભાષાંતર) ને પ્રમાણિક ઐતિહાસિક ગ્રંથ બનાવ્યો છે. મુનિરાજ શ્રી કલ્યાણવિજયજી મહારાજે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ પર્યાલોચના લખી તે ગ્રંથની રચનામાં સુંદરતા વધારી જૈન કથાસાહિત્યમાં એક સારો ઉમેરો કર્યો છે. એવી સરલ, સુંદર અને સરલતાપૂર્વક રચના કરેલ છે કે જેથી આ ગ્રંથ જૈન શિક્ષણ માટે પ્રથમ પંક્તિએ મૂકવા જેવો તેમજ શિક્ષણશાળાઓ માટે અભ્યાસક્રમમાં સ્થાન મેળવે તેમ છે. આ એક ઉપયોગી કથાસાહિત્ય ગ્રંથ હોવાથી પઠનપાઠનમાં રસ ઉત્પન્ન કરે તેવું છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦, પોસ્ટેજ અલગ.

શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના સુંદર ચરિત્રો.

૧. શ્રી ચંદ્રપ્રભુ ચરિત્ર.	૩૧. ૧-૧૨-૦૦
૨. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ભાગ ૧ ભા.	૩૧. ૨-૦-૦૦
૩. સુંદર ભાગ ૨ ભા.	૩૧. ૨-૮-૦૦
૪. શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર.	૩૧. ૧-૧૨-૦૦
૫. શ્રી મહાવીર ચરિત્ર.	૩૧. ૩-૦-૦૦
૬. શ્રી વાસુપૂજ્ય ચરિત્ર.	૩૧. ૨-૮-૦૦
	૩૧. ૧૩-૮-૦૦

ઉપરના વિસ્તારપૂર્વક ચરિત્રો એક સાથે બધાં લેનારને અમારા તરફથી પ્રકટ થયેલ અનેક સુંદર ચિત્રો સહિત સાદા કપડાનાં પાકા બાઇન્ડીંગવાળા શ્રીપાલ રાસ અર્થ સહિત (૩૧. ૨-૦-૦૦ ની કિંમતનો) બેટ આપવામાં આવશે.

ગુજરાતી ગ્રંથો.

નીચેના ગુજરાતી ભાષાના કથાના સુંદર પુસ્તકો પણ સિલિકે બાંધેલા છે. વાંચવાથી આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરે તેવા છે. મનુષ્ય સંસ્કારી, ચારિત્રવાન બનતાં આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે. મંગાવી ખાત્રી કરો. બધા પુસ્તકો સુંદર અક્ષરોમાં સુશોભિત કપડાના પાકા બાઇન્ડીંગથી બાંધેલા અને કેટલાક તો સુંદર ચિત્રો સહિત છે.

(૧) શ્રી ચંપકમાળા ચરિત્ર	૩૧. ૦-૮-૦૦	(૯) સુકૃતસાગર (પૃથ્વીકુમાર ચરિત્ર)	૩૧. ૧-૦-૦૦
(૨) શ્રી સમ્યક્ત્વ કૌમુદી	૩૧. ૧-૦-૦૦	(૧૦) શ્રી પ્રભાવક ચરિત્ર	૩૧. ૨-૮-૦૦
(૩) શ્રી ઉપદેશ સપ્તતિકા	૩૧. ૧-૦-૦૦	(૧૧) શ્રીપાળરાજનો રાસ સચિત્ર અર્થ સહિત	
(૪) સુસુખનૃપાદિ ધર્મ પ્રભાવકાની		સાદું પૂઠું	૩૧. ૧-૪-૦૦
કથા	૩૧. ૧-૦-૦૦	રેશમી પૂઠું	૩૧. ૨-૦-૦૦
(૫) આદર્શ જૈન સ્તીરત્નો	૩૧. ૧-૦-૦૦	(૧૨) સતી સુરસુંદરી ચરિત્ર	૩૧. ૧-૮-૦૦
(૬) શ્રી દાનપ્રદીપ	૩૧. ૩-૦-૦૦	(૧૩) શત્રુજયનો પંદરમો ઉદ્ધાર	૩૧. ૦-૨-૦૦
(૭) કુમારપાળ પ્રતિબોધ	૩૧. ૩-૧૨-૦૦	(૧૪) સોળમો ઉદ્ધાર	૩૧. ૦-૪-૦૦
(૮) જૈન નરરત્ન ભામાશાહ	૩૧. ૨-૦-૦૦	(૧૫) શ્રી તીર્થંકર ચરિત્ર	૩૧. ૦-૧૦-૦૦

કર્મગ્રંથ ભાગ ૧-૨ સંપૂર્ણ.

૧. સદીક ચાર કર્મગ્રંથ શ્રીમદ્દેવેન્દ્રસૂરિવિરચિત પ્રથમ ભાગ ૩૧. ૨-૦-૦૦

૨. શતકનામા પાંચમો અને સપ્તતિકાભિધાન છઠ્ઠો કર્મગ્રંથ, દ્વિતીય ભાગ ૩૧. ૪-૦-૦૦

ઘણી જ કાળજીપૂર્વક તેનું સંશોધન, અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિમાં સાવધાનપણે સંપાદક મદાપુરુષોએ આ બંને ગ્રંથોમાં કર્યું છે અને રચના, સંકલનના વિદ્વાતાપૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. જે ગ્રંથ જોયા પછી જ જણાય તેવું છે. બાકી તેની સાથે ગુજરાતી ભાષામાં આપેલ પ્રસ્તાવનામાં વિગતો, ગ્રંથકારનો પરિચય, વિષયસૂચિ, કર્મગ્રંથનો વિષય કયા ગ્રંથોમાં છે તેની સૂચિ, પારિભાષિક શબ્દના સ્થાનદર્શક કોષ, શ્વેતાંબરીય કર્મતત્ત્વ વિષય શાસ્ત્રોની સૂચિ, કર્મવિષયના મળતાં ગ્રંથો, છ કર્મગ્રંથાન્તર્ગત વિષય દિગંબરી શાસ્ત્રોમાં કયા કયા રચેલ છે તેનો નિર્દેશ વગેરે આપવામાં આવેલ હોવાથી અવ્યાસીઓ માટે ખાસ ઉપયોગી થયેલ છે, જે પ્રથમ બહાર પડેલ કર્મગ્રંથ કરતાં અધિકતર છે.

જોયા એન્ડીક કાળજી ઉપર સુંદર ટાઇપો અને મજબૂત તથા સુંદર બાઇન્ડીંગમાં બંને ભાગો પ્રકટ થયેલ છે. કિંમત બંનેના ૩૧. ૬-૦-૦૦. પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—ભાવનગર.

(આનંદ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શેઠ દેવચંદ દામજીએ છાપ્યું.—ભાવનગર.)